

Redactor șef MARIN SORESCU

AI. ANDRIȚOIU

ALB

Crăciunul alb, spre lumi de vis, transcende-l,
înlăcrimând pe-o muzică de Händel.

Sosesc la sărbătoarea din Decembre
plimbând un sânge muzical prin membre
și-nodluite în pelerina rece
a anului închis prin dura lege.

Mă-nchid și eu. Nor să mă-ajute sorții
Să aflu taina nașterii și-a morții.
Mi-e martor degetul arădător
că le-am răvnit pe toate ca-pe-un dor.
Dar sunt bătrân. Și mi-e pe înserate
în buletinul de identitate.
Cărunț ca un Crăciun ce nu mai vine
și-nfrigorat mereu în gând cu tine.

Studiu
Ilustrăm numărul cu lucrări de Vasile Grigore

*"Literatorul" urează tuturor
cititorilor și colaboratorilor săi
ani mulți și buni!*

COLINDE

Constantin Ciopraga: Exorcizarea tragicului
Valentin Silvestru: Ispita artelor reci
Eugen Simion: „Incitarea la toleranță...”
(Interviu)

Următorul
număr
va apărea
pe
8 ianuarie
1993

TUR DE ORIZONT

O femeie internațională

Am primit această depeșă:
*„Către redacția Literatorul,
 Loco
 Alăturat vă trimit scrisoarea
 primită de la
 INTERNATIONAL
 BIOGRAPHICAL CENTRE
 Cambridge, Anglia
 prin care mă anunță că sunt
 numită
 FEMEIA INTERNAȚIONALĂ
 A ANULUI
 pentru 1992/1993
 M-ar bucura dacă această
 știre ar apărea în publicația Dv.
 Cu stimă
 Hortensia Masiechievici-
 Mișu
 artist plastic”*

Stimată doamnă, ne grăbim să vă fim pe plac deși, mărturisim, nu știm mecanismele de decernare a acestui coplesitor (și bizar) titlu (merite de excepție, contribuții pecuniare? etc.).

Să fie varianta englezească a Premiului american Pulitzer?

Cum a murit Marin Preda

A apărut „Zburătorul” din Onești, nr. 7-8-9, revistă fondată la 1919 de Eugen Lovinescu, după cum se precizează pe „manșetă”. Nu ne îndoi că transplantul „Sburătorului” lovinescian, de pe malurile Dâmboviței în fostul oraș Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a produs cu acordul familiei Lovinescu.

Tot astfel nu ne îndoi că revista e, nedisimulat, o (merituosă) publicație „optzecistă”. Evocarea lui Marin Preda prin scrisa... șoferului său e — ușor — șocantă. Iată detalii din dimineața morții prozatorului: „Atunci am observat că pe patul unde a dormit Marin Preda se afla o pătură. Când am ridicat pătură de pe pat a apărut o imagine zdrobitoare. Am văzut o baltă de vomă, dar nu din rezidui de mâncare, ci o vomă ce a cuprins o suprafață circulară în diametru de circa 0,90 m, formată din mai multe cercuri, așa cum sunt reprezentate undele radio. Aceste cercuri erau colorate în următoarele culori: galben-marooniu, galben-verzui, marooniu-verzui, verde simplu dar pronunțat, iar ultimul cerc de la bază (în dreptul gurii), era marooniu cu șuvițe groase de sânge și cu galben închis

pronunțat. Curioși să vedem până unde a pătruns această pată, am dat la o parte cerceaful, și am găsit o pătură, iar pe ea se vedeau aceleași culori. Curioși, am dat la o parte și pătură aceea și am găsit aceleași urme și pe saltea. Vă închipuiți, dragi cititori, că întregul lichid gastric din stomac, din fiere și ficat a fost vomat atât de abundent, încât a pătruns prin atâtea straturi. V-am relatat aceasta ca să vă formați și dvs. o părere despre moartea lui Marin Preda”.

„Al meu scaun să trăiască”

În același „Zburător” capitolul de poezie e ilustrat cu o pagină de versuri semnate de redactorul șef Gheorghe Izbăvescu, cel ce și-a tăiat din sumar partea leului.

Cum scrie Leu?
 Cităm cu evlavie: „Te-ai întors acasă: hai, dactilografiază, tehnoredactarea și celelalte. / După ce-ai trecut prin București, rapid, pentru răspunsuri / la ambițioasa ta anchetă cu optzecistii. Și nu degeaba: / Radu G. Teșosu, dezinvolt, le-a și completat cât ai tras / o țigară monte carlo la redacția „Cuvântului”. Cu Buduca și Stoiciu ai stat la o discuție mai liberă / (sărmanele degete amorțiseră pe coală tot consemnând). / Ștefania Plopeanu, da, promptă avea deja articolul pregătit / Radu Călin Cristea și Ioan Groșan, ei bine: / „Va veni și vremea ceea! /”
 Timpul nu ne iartă dar tot el ne ocrotește.”

Al meu scaun să trăiască, alt picior în loc.

Adevărul despre „Istoria” lui G. Călinescu!

Revista „22” (nr. 48) ne oferă un text de Virgil Nemoianu consacrat (fără a fi o recenzie ci pur și simplu o referință de cadru) „Istoriei”... lui I. Negoitescu.

Iată cum nu e, excepțională lucrare a strălucitului critic istoric literar și jurnalist: „Evident, nu e greu să distingem iute defectele istoriei lui Negoitescu. Ea nu se înscrie în normele științei literare: lipsesc biografiile, lipsesc referințele critice. Contextul socio-istoric e sugerat cu zgârcenie excesivă, metodologiile moderne, semioticile

culturale sunt ignorate cu desăvârșire, axiologia estetică domnește în chip autoritar. Scriitura e de o încredințată splendoare, precizia se învecinează cu obscuritatea, structura diverselor secțiuni e capricioasă, imprevizibilă, ciufută aproape”.

Oricât de departe ar fi de România, V. Nemoianu nu putea să nu-și aducă aminte de existența, în negura timpului și a altei „Istории a literaturii române” semnate de... cum îi spune, unul G. Călinescu a cărui lucrare o evocă minimalizator și imprevizibil... ciufut:

„Într-un cuvânt, Negoitescu nu a scris (ca I. Rotaru) un manual din cele care, șapiografiate, să folosească studenților mai leneși la examene ca substitut de lectură al textelor originale. Nici nu a scris o carte delectabilă, amuzant-luxuriantă, ca a lui George Călinescu, o carte care să amintească de București de odinioară ai tihnitelor grădini de vară și ai jocurilor nesfârșite, libere și duioase, ale imaginației”.

Inscripții pe un evantai

Tot din „22” aflăm că prozatoarea Gabriela Adameșteanu a călătorit în Japonia. Mai corect, Japonia s-a lăsat văzută de G.A. care prin repezi ochiri, vorba cronicarului, a înțeles cu fantastă rapiditate esența miracolului nipon și întoarsă acasă se exprimă aforistic:

„Modelul japonez este pentru japonezi”.

Sau
 „Mă grăbesc însă să spun că în Japonia dolarul se traduce cu totul altfel în prețuri decât în România. Prețurile erau foarte ridicate și așa am înțeles ceea ce pentru economiști este o banalitate: cu cât situația economică a unei țări este mai bună, cu atât prețurile ei sunt mai mari”.

Irefutabile sunt și panseurile gastronomice:

„Probabil bucătăria tradițională japoneză, foarte dietetică, are și ea un cuvânt de spus. Foarte răspândit este așumutul sushi: cilindri mici de orez fierț înveliți într-o algă, la mijloc o legumă (castravete), deasupra icre de Mancușia, felii de pește crud, creveți, fructe de mare, omeletă care se înmoaie într-un sos de soia. Multe sosuri, chiar cele care se toarnă peste frigărurile de pui, sunt dulci”.

strălucit. Bref, „Tuin Pics” a amestecat Upanișadele cu Kama Sutra. Singura poantă notabilă (à la manière de Mircea Crișan sau Toma Caragiu) a fost aceea cu sudorul autogen din fereastră. Și à propos de imitație (specie cu larghețe răspândită în Occident), de la Thierry Le Luron la Jean Roucas) și în ciuda faptului că Ioan T. Morar a găsit o conotație hazlie pentru Bob: nu cunosc decât un singur om care se exprimă cu ușurință în toate limbile pământului, poate imita pe oricine și are pe deasupra și umor — redactorul tv Bebe Bărgan. Cred că era mai nimerit decât toată pletoara de „actorași” îngrămădiți pe ecran.

Revenind la oile noastre, am văzut un film mai slab decât cele cu Nestor Burma, unul mai bine făcut (deh, școala anglicană), un „Mapamond” mai lucrat (minus prezența bolnavicioasă a lui Florin Mitu), o emisiune „Alfa și Omega” ce caută a-și impune personalitatea (și se pare că și-o va și găsi, fiindcă ne anunță că „spiritualul nu acoperă doar confesionalul”), un „magazin cinematografic” al Irinei Nistor (în lipsă de altceva mai bun, e totuși cea mai reușită traducătoare de casete video) și niște „itinerarii spirituale” unde l-am revăzut pe Edgar Reichman în apartamentul său echilibrat din rue Marseille. De asemenea, ne înțelegem de ce l se dau doar douăzeci de minute lui Moțu Pittiș în timp ce, de câteva săptămâni, suntem asediați cu „Diamond Awards”, ediția 1987.

Pe aceeași policioară...

În nr. 39 al „României literare” citim un savuros eseu confesiv al lui Alexandru George („Alături pe același raft”) care e o mărturie de iubire pentru N. Steinhart dar și o „despărțire” de autorul „Jurnalului fericirii”.

Inefabila „tehnică” a așezării cărților în raftul de bibliotecă este explicată riguros și poetic:

„Mai târziu, am aflat un lucru surprinzător: că încă din Antichitate, în marile biblioteci, de pildă în cea din Alexandria, cărțile erau grupate după criterii raționale, în legătură cu materiile tratate, deci nu așa cum se face astăzi, din motive de economie de spațiu, în bibliotecile moderne, cu alte cuvinte, poezii stăteau la un loc, matematicienii tot împreună și autorii de tratate de agronomie așideri. În fond, fără să urmăresc o anume regulă strictă, am observat că eu însumi procedez așa din instinct. Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu și Șerban Cioculescu stau pe aceeași poliță; în continuarea lor, toată seria de Opere a lui Perseusius, dar și a lui Vianu, ceea ce nu mai e chiar așa de incontestabil. Lui G. Călinescu i-am rezervat o zonă aparte, deși nu îndepărtată, cititorul va înțelege ușor de ce. Lângă el stă Al. Piru, dar nu și Adrian Marino și așa mai departe. Unde să așezi mai propriu pe poetul Mircea Dinescu decât lângă Adrian Păunescu, a cărui variantă mai zglobie și mai ușorică este; ponderoasele tomuri ale autorului Istoriei unei secole nu îl strivesc prin vecinătatea lor impozantă. Volumele lui Valeriu Cristea stau exact unde trebuie: lângă celele ale lui Eugen Simion, spre marea fericire a ambilor. Dar tot lângă el se justifică, prin toată substanța și fibra, scrierile lui Gh. Grigurcu”.

Așezate în cave (ca vinurile), în panoplii de catifea (ca pietrele prețioase), cărțile și-ar impune singure locul și vecinătățile.

Prilej de fine maliții pentru excepționalul scriitor care e Alexandru George, dublându-l generos pe critic, prilej să ne gândim la destinul propriilor cărți — care le avem —, prilej de înfrunțată reverie.

Dar cărțile lui Alexandru George vor odihni pe care raft? Lângă Piru, pentru nezmotoasă lor erudicie. Și pentru nervul lor polemic, lângă Păunescu!

DIAC TOMNATIC ȘI ALUMN

Literatorul

Săptămânal de literatură și artă editat de
MINISTERUL CULTURII

Anul II, nr. 51-52(68-69) 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FANUS NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacțional:
Lucian Chișu
 (redactor șef adjunct),
Ion Cocora
 (redactor șef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor
 (secretar general de redacție),
Valerian Sava,
Marin Stoian

Adresa redacției:
 București, Piața Presei
 Libere nr. 1,
 cod 71341,
 tel. 617.10.23; 617.60.10,
 int. 2243, 2248,
 casuța poștală 33-20.

Administrația:
 Direcția Pentru Presă,
 Publicitate și
 Tipărituri, Piața
 Presei Libere nr. 1,
 sector 1, București

Anunțăm cititorii
 noștri că
 abonamentele la
 revista
 „LITERATORUL” se
 fac la oficiile poștale,
 factorii poștali și
 difuzorii voluntari din
 întreprinderi și
 instituții

Cititorii din
 străinătate se pot
 abona prin RODIPET
 S.A. — PO BOX 33-57;
 telex: 11995 sau
 11034;
 telefax: (40)-0-185673
 București — Piața
 Presei Libere nr. 1,
 România

Publicația este înscrisă
 în Catalogul de presă
 Rodipet la poziția 43.
 ISSN 1120-5583

Tehnoredactare
 computerizată

JORDAN
 © 1992

Tiparul executat la
TIPOREK
 București

scaunul catodic

Parodia este o para-odă, text retroactiv, palimpsest burlesc, adâncind semnul caracteristic al unui text de plecare. Pastșa imită maniera. Ironia este rezultatul ciocnirii semnificativului de semnificație. Astăzi este atunci când ascunzi o laudă sub veșmântul micșorat al obiectului cu pricina, sau invers.

Ceea ce a făcut grupul „Divertis” sâmbătă seara are puțin din toate cele de mai sus, minus umor. Pe un gherghel politizat au fost adunate bancuri vechi, vorbe năclăite, poante de cabană și afronturi lingvistice. „Tuin Pics” nu a reușit să se ridice peste nivelul decepționant al „Sfârșitorului”. Dincolo de aceste lucruri, trebuie observate următoarele: poantele de acum trei, patru ani (coada la brânză, rația de lemne) nu mai au suport (vezi și scăderea interesului pentru un „grafician” ca Mihai Stănescu care și-a trăit traiul din bancurile lui nea Nicu); ironia de bună calitate, chiar puțin mai groasă, șade bine într-o epocă structurată; apăsarea pe Caragiale (care tocmai într-o astfel de eră a locuit) trebuie făcută cu grijă, pornind de la autoironie (chestiunea esențială este dacă nenea lăncu ia ori nu parte la această lume); chiar și revista „Academia Cațavencu”, ce tinde să se apropie de „Canard enchaîné”, nu este un jurnal parodic inclus în scoarța unui aparent jurnal serios social-politic-economic-cultural, precum cotidianul parizian. Ca și în alte domenii de activitate (intelectuală și nu numai), nici la acest capitol, al ironiei fine, nu stăm prea

CRONICA LITERARA

Eugen SIMION

UN DICTEU AL MUZEI

Vasile Grigore, un pictor din generația mea, m-a invitat cu câteva săptămâni în urmă să spun două-trei cuvinte în deschiderea expoziției sale. Ca totdeauna, când mi se întâmplă acest lucru, încerc să mă apăr: nu sunt critic de artă, sunt critic literar și, când privesc un tablou, tendința mea este de a face o lectură a picturii și nu de a analiza raporturile dintre culori. Se povestește că doi scriitori parizieni, François Mauriac și Julien Green, s-au întâlnit într-o zi într-o expoziție și s-au oprit în fața aceleiași pânze. Unul dintre ei (Mauriac), entuziasmat, a exclamat: „ce roman!” Celălalt, Green, l-a corectat numaidecât: „Vrei să spui: ce pictură, dragul meu Mauriac”. Dreptatea este, se înțelege, de partea lui Julien Green. Eu voi continua, totuși, să iau apărarea lui François Mauriac. Cred, în continuare, că în orice pictură este o fabulă (deci un roman), că fabula poate fi citită, culorile pot fi povestite, că, în fine, din lectura formelor și a culorilor de pe pânză se poate deduce un scenariu. Un scenariu plastic, desigur, dar în el este ascuns și un scenariu al spiritului care pictează.

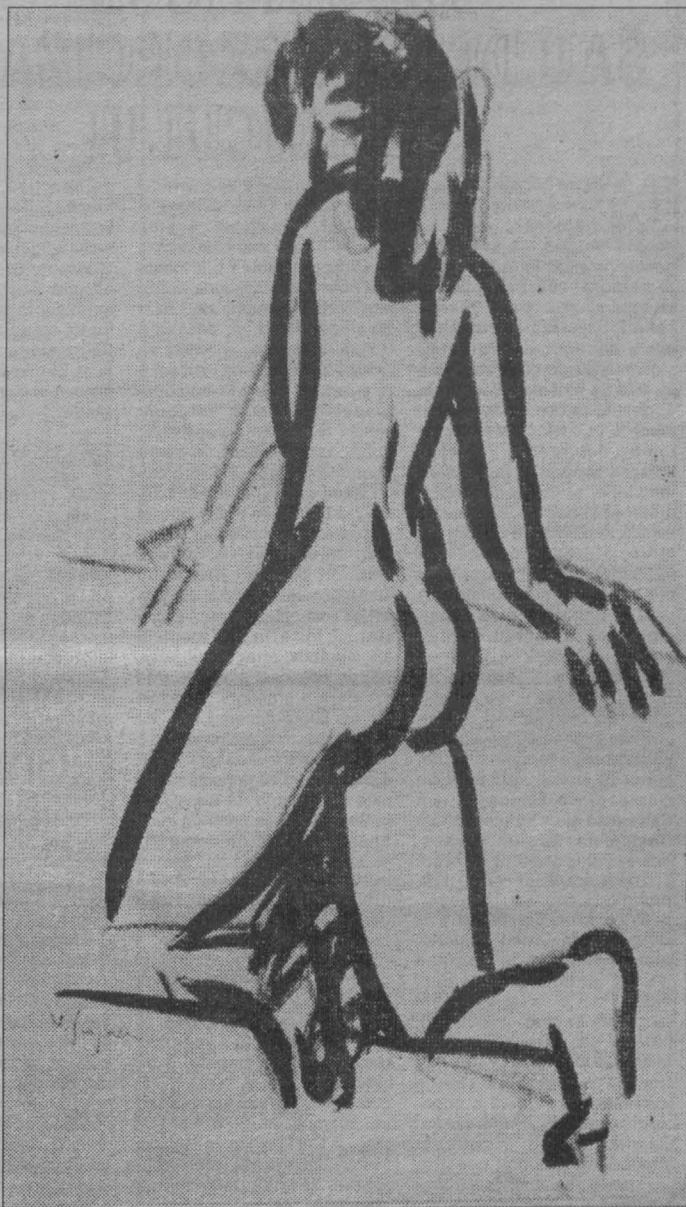
Ce-mi spune el în cazul lui Vasile Grigore? Parafrazându-l pe Mauriac, aș zice: ce povestire fantastică, ce aventură, ce miraculoasă idilă! O idilă a culorilor, o aventură într-o lume a acordurilor de intensitate, o povestire fantastică în care galbenul se întâlnește și dialoghează cu roșul și, când sunt pe cale să se certe, apare, calm, echilibrat, mediativ, verdele palid însoțit de albul tuberculos, devitalizat, agonizant și frumos, ca o toamnă târzie. Ce este un pictor? Un pictor este un om care vede natura prin culorile și formele ei. Lumea ce este pentru că este și se vede, și lumea ce nu se vede, dar care există în imaginația creatorului. Vasile Grigore, pictor țepăn și zămbit, vorba poetului: vede lumea cu precădere prin culorile ei solare, „culorile-lumină” cum le zice undeva. De aici vine, probabil, impresia de explozie cromatică, de confort spiritual și de confort moral pe care ți le dă pictura sa. Așa zisele naturi statice sunt în compozițiile sale naturi explozive. Există în aceste scoici și clepsidre o anumită

vehemență luminoasă. Lucrurile cer, parcă, dreptul la plenitudine sau, mai bine zis, își reclamă dreptul la a reprezenta ceva în univers. Fructele, florile, peisajele lui Vasile Grigore au o valoare aurorală, dau impresia că ne aflăm în prima dimineață a lumii. Este, desigur, aici, o bucurie a culorilor, cum s-a observat deseori, dar este și o înțelegere matură a raporturilor dintre culori.

Am citit, pentru această ocazie, însemnările pictorului despre profesiunea sa și am observat că el este preocupat de efectul de juxtapunere, de modul în care trebuie colorată umbra, considerând că arta este „un dicteu al Muzei”. O definiție frumoasă. Ea trebuie, am impresia, completată. Ne îndeamnă să facem acest lucru chiar pictura lui Vasile Grigore. Dicteu al Muzei, arta se întrupează sub veghea spiritului, devine „o cosa mentale.” Cine pune ordine în aceste culori excesive, cine face ca din asocierea galbenului solar cu roșul putred și albul murdar să iasă un arlechin melancolic, bătând spre tragic? Sentimentul pe care îl am când citesc (insist: citesc) compozițiile lui Vasile Grigore este acela că există ordine (o ordine a fervoarei), o gramatică a solarității în univers și că picorul nu aruncă, pur și simplu, provocatoare pete de culoare pe pânză, ci studiază atent acordurile de intensitate și, după un travaliu pe care îl bănuiesc îndelungat, el reușește să împacă culorile trufașe, excesive, imperioase.

Vasile Grigore, elev al lui Ciucurencu și admirator al lui Corneliu Baba, este un bun desenator. Asta ca să dovedească, încă o dată, că nu poate disprețui desenul, decât acela care știe să-l facă, așa cum versul liber trebuie să-l scrie acela care a obosit scriind sonete și palindromuri...

Închei această scurtă prezentare, amintindu-vă că v-am spus o poveste despre conjugălitățile culorilor și despre aventura unui pictor care face în așa fel încât culorile lui par a fi pe punctul de a sări din tablou. Dar nu sar, ceva le ține legate într-o complicitate a nuanțelor, umbrelor, acordurilor...

Vasile Grigore - Femeie pozând

București, 18.XI.1992

**Prea onorate
Domnule Președinte
al Academiei Române,**

Felicitările trimise mie cu inima și vă doresc și eu Dvs prilejul împlinirii vârstei de 89 de ani, în numele președintelui Academiei Române și al Dvs personal, mi-au produs o deosebită bucurie.

Cu cele mai alese sentimente de stimă și prețuire.

Pr. Prof.
Dumitru STĂNILOAE

*Cu cele mai alese
sentimente de
stimă și prețuire.*
Pr. Prof. Z. Stăniloae

**O scrisoare a părintelui Stăniloae
adresată dlui acad. Mihai Drăgănescu,
președintele Academiei Române**

Costantin CIOPRAGA

„MIORITICUL” SAU DESPRE EXORCIZAREA TRAGICULUI

La lectura *Mioriței*, aproape că nu mai percepem aerul *lei* baladesc, asta nu fiindcă balada, ca specie în genere, a intrat în fondul pasiv al memoriei noastre, ci pentru cu totul altceva. Dacă în orice baladă primează epul, altfel spus desenul de figuratie, exterioritățile de ordin senzorial, în *Miorița* încântă desenul de sugestie, latura de spectacol lăuntric în notă dramatică, de unde deturnarea atenției dinspre concret și faptic spre meditație, și în special transgresarea în halouri luminescente astrale. Capodoperă de sorginte orală, o creație ca aceasta îndreptățește comparația cu orice prestigioasă construcție cultă în măsura în care fiecare organizează, sintetizează și particularizează în felul ei. „Capodopera – argumenta Rosa Del Conte – n-a creat-o niciodată individul, ci umanitatea în întregul ei, într-un efort de colaborare în care și-au dat mâna în cursul secolelor un Dante și un Eminescu, un Baudelaire și un Goethe, ori un Dostoievski sau un Shakespeare, dar o atare capodoperă – universală și colectivă – desigur – nu se numește, pentru a folosi o expresie a lui Bergson, nici *Divina Comedia*, nici *Faust*, ci mai degrabă istoria estetică a genului uman.” La o astfel de istorie participă, în mod indiscutabil, balada în care romanticul Michelet identifica – în urma tragerii proprii din 1854 – „cea mai mare operă a poporului român”, iar italianul Ramiro Ortiz, marcant cunosător al limbii noastre, „expresia cea mai delicată și autentică a sufletului poporului român...”

Toată figurația din *Miorița* e o figurație simbolică, vădit apropiată mitului. Nu suntem în *saeculum*, nici în *millenium*, ci într-un *Urzeit*, întorsii imaginii în *illo tempore*, iar acesta vorbește imaginației noastre moderne în modul biblic în care evenimentele christice se petreceau în *tempul acela*. Aparent sustrasă localizării strict geografice, drama mioritică se produce undeva la altitudine, în spațiu muntos – *pe-un picior de plai* –, mai lămurit, într-o Vrancea legendară, de singurătăți compacte, împietrite în eternitate. Deschiderile spre Moldova, spre Transilvania și Valahia, orizonturi ale realului, sunt în același timp resorturi ale fanteziei mitizante ducând dincolo de planetar; în acest spirit, menționatul plai se constituie într-un centru al lumii, punct nodal în care abisulul și transcendentul își dispută pe rând tentațiile. Se vede lesne că schema anecdotică a baladei e una de circulație veche,

amintind bunăoară de fratricidul biblic, de un Cain invidios și apucător, nemulțumit că jertfa lui Abel fusese mai bine primită de Ziditor; ar putea fi invocate aici basme din categoria *fraților perfiți*, astfel numiți de Lazăr Șăineanu. Pe scurt, dacă la o lectură unilaterală, anecdota se reduce la suprimarea unui om – la o lectură plurală episodul respectiv, comun în fond, capătă rezonanțe excepționale. Lucru arhicunoscut, în basm triumfă totdeauna Făt-Frumos ori vreun omolog al acestuia; în diverse balade se exaltă virtuțile eroului-etalon, totdeauna exemplar, fie el Bujor, fie Corbea, justițiarii populari, fie vreun Toma Alimoș – „haiduc din țara de jos”, un „viteză cum n-a mai stat...” Intră în joc iconicul augmentativ, imaginarii fabulos, un *odinoară* subjugător ca metaforă a grandorii. În raport cu înși supra-dimensiuni, ca acestea, păstorul moldovean din *Miorița*, personaj caligrafic, un discret model de armonie fizică, pare mai curând un Adonis de la Carpați – „tras printr-un inel”. Apariție grăcilă, în decorativ folcloric: „Fețișoara lui/ Spuma laptelui/ Mustețoara lui/ Spicul grăului/ Perșorul lui/ Pana corbului/ Ochisorii lui/ Mura câmpului...”

Trecem peste inadvertența de ordin fizionomic (mustață blondă – „perșor” negru-corb), pentru a observa că, deși în primul plan stă „mândrul ciobănel”, titlul baladei îl dă locvaceea *mioriță*, ființa miraculoasă-previzionară, căreia „de trei zile-noace, gura nu-i mai tace...” Cât despre ceilalți doi păstori, incorporali, profiluri în filigran, aceștia, personaje în *absentia*, se înscriu într-o durată profană, mai exact într-un trecut consumat; ni se spune doar că ei „se vorbiră” și „se sfătuiră” ca „pe l-apus de soare” – timp al nedeslușitului – să-l răpună: „Pe cel moldovan/ Că-i mai ortoman./ Ș-are oi mai multe./ Măndre și cornute./ Și cai învățați./ Și câni mai bărbăți...” Prin acest discurs oblic (21 de versuri) se instituie cadrul epic, inclusiv motivația viitoare: dezbatere, priorități ontologice; tot ce urmează își desenează contururile într-un prezent holistic (gr. *holos* = tot, întreg), prezent etern, care, racordând într-un solemn *continuum* trecutul, efemera clipă de față și viitorul în stare născândă, capătă palpitul veșniciei. Ipoteticul, prezumtivul „de-a fi să mor” – rostit de păstorul moldovean destinat morții iminente – devine în nucleul generativ al unui răscolitor moment metafizic vizând *marea trecere*; secvența fundamentală din baladă e, desigur, cea a testamentului verbal, vizualizare reflexivă a sfârșitului *ante rem*, confesiune patetică înainte de drama în

perspectivă. Lunecarea în neatrăit, despre care i se vorbește mioarei, nu înseamnă ruptură ireductibilă: „Să spui lui vrâncean/ Și lui ungurean/ Ca să mă îngroape/ Aici pe aproape/ În strunga de oi/ Să fiu tot cu voi/ În dosul stăni/ Să-mi aud câni/ Asta să le spui (...)/ Și-oile s-or strânge/ Pe mine m-or plânge/ Cu lacrimi de sânge...”

Dincolo de omorul în sine, pus de altfel între paranteze, izbitor în poem e nota de solemnitate, acea măreție naturală caracteristică izvodurilor arhaice; totodată, de observat corelativ un pregnant sentiment al timpului sacru, care, în ciuda momentanei opriri în loc, introduce în fluxul eternității. Ascultătorilor, celor apropiați unui astfel de timp, li se propune un demers inițiat, o imaginare călătorie în ritm girator – Viață-Moarte-Viață –, drept care timbrului elegiac al rostitului, i se suprapun compensativ ingenuități de basm. Suntem în plină mitologie pastorală, dar și în basm; nu spunea Georges Dumézil, reputatul indo-europenist sorbonian, că năcând n-a sesizat diferențe între mit și basm?!. Elinul *mythos* era, de altfel, echivalent cu *basmul*, cu o istorisire fabuloasă. Departate de omul revoltat ori de omul absurd din gândirea unor moderni, de viziune iremediabil tragică, ulcerată de conștiința iraționalului planetar, departe de a notifica dezarticularea și aritmiile, în *Miorița* lucrurile se echilibrează consolator, și astfel ia naștere un splendid mit al omului pământului. Miracol repetabil, gestionat de natura regeneratoare? Reminiscențe de substrat abisal, cu pulsații din inconștientul colectiv geto-dacic? Vintilă Horia imaginea în *Dumnezeu s-a născut în exil* o scenă semnificativă, chiar dacă istoricește forțată. O tânără getă cântă pe țarm pontic „balada mioriței”, după care Ovidiu, celebrul relegat la Tomis, mișcat de tăria geto-dacilor față cu moartea, meditează pentru sine: „N-am găsit niciunde, nici măcar la Greci, o frumusețe poetică mai simplă și mai profundă. Acest păstor există. El rătăcește cu turmele lui acolo unde Flavius Capito (fost soldat roman, refugiat la daci – n.n.) și-a durat vatra, dincolo de Danubiu, în ținuturile în care Zamolxe predicase neamului său...” (*Anul al treilea*).

Episodul imaginat de Vintilă Horia obligă negreșit la retrospecție critică. S-a vorbit la modul diletant de vagi impulsuri egiptene, mediate prin cultul dacic zamolxian (Th. D. Speranția); A. I. Odobescu lansase ipoteza descendenței baladei dintr-un cântec elin

arhaic, presupunere nefondată; un folclorist de marcă, Ion Diaconu, avea în vedere „un rest de poezie păgână, cu elemente naturiste reale”, iar Mihail Sadoveanu un timp al genezei, „mai vechi decât latinizarea noastră”, sesizabil în unele ecouri abisale. La rândul lor, M. Gaster și D. Caracostea declară tranșant: nici o tangentă cu vreun model sud-est european!... Pe ideea de autohtonie insistă și Ovid Densusianu, încredințat că marea baladă s-a ivit în Vrancea secolului al șaptesprezecelea ori în cel următor. La vechi rituri nupțiale autohtone, asociate altora, funerare, vor face trimiteri de luat în seamă etnomuzicologul Constantin Brăiloiu, etnograful H.H. Stahl, folcloristul Adrian Fochi și alții. Am lăsat pentru sfârșit studiul fundamental al lui Mircea Eliade, inclus în *De Zalmoxis la Genghis-Khan* (1970; trad. rom. 1980), care, în mai puțin de treizeci de pagini, nu numai că întreprinde o excelentă radiografie critică a principalelor opinii, dar, urmărind atent evoluția mentalităților populare, reflexele și efectele lor combinatorii, dă credit, definitiv, obârșiei românești a *Mioriței*.

Întrebări de genul care urmează s-au mai formulat. Ne vedem constrânși să le repetăm, măcar în parte. De ce, cu toate că prevenit de primejdie, păstorul moldovean lasă lucrurile să curgă? De ce, spre deosebire de alte balade, eșantioane de fapte supramane, poeme în care situațiile-limită devin motive de afirmare a Eului excedat, în *Miorița* nici urmă de opoziție? Și, în același spirit: este oare „mândrul ciobănel” un tragic predestinat, un abulic, un damnat ori un contemplativ fatalmente solitar, iremediabil abandonat remanării? Dacă în planul larg al creațiilor populare, baladescul vizează de regulă fapta, eroicul, la rândul ei doina, expresie reductoare a stărilor de reflux, adună contrapunctic regretul, tristețea, nostalgia, dorul de plenitudine. Construit pe dimensiuni ca acestea, elegiace în fond, oierul vrâncean împărțit între pământ și cer exprimă doar o parte a complexului sentiment al românității, așa cum la modernii Elytis și Seferis fundul marin mediteranean, mitul și amintirea reprezintă numai o parte a sentimentului grețății. Fără îndoială, punând semnul egalității între străvechea baladă și „matricea stilistică”, în *Spațiul mioritic* (eseu apărut în 1936), Lucian Blaga a generalizat prea liber, văzând în *Miorița* o abordare românească *globală* a existenței. Obiecțiile n-au întârziat. Adevărat însă că imersiunea în *ethnos* și ridicarea în supra-istorie, coordonate geminate cărora păstorul ucis le conferă unitate, prinzându-le într-o acoladă semnificativă, au în eseu menționat o pondere justificativă. Potrivit tendințelor bipolare, una legată de timpul individual curent, orientând spre un anumit eternism scenografia *Mioriței* se organizează pe alternanțe, balansând în între faptul brut, întristător, și

progresiva spiritualizare a tragicului; dintr-o experiență subiectivă concretă, acesta transcende în universal, într-o categorie existențială abstractă, supra-pământescă, confirmând, am zice, sacralizarea prin jertfă a Ființei.

La nivelul arhitecturii, *Miorița*, în subtext o patetică *meditatio mortis*, se sprijină pe coloane de mini-texte epico-lirice cu rezonanțe incantatorii; în măsura în care tripodia trohaică bate spre idealitate și inefabil, cuvântul își lărgeste spectaculoasă funcțiile, de unde aceea ultrafină exorcizare a tragicului, remarcabila forță transfiguratoare, tremolo-urile cu ecouri în cosmos și, ca urmare, instalarea într-o stelară curăție de mit mântuitor. Cu mult înainte de *Lucașfârul* eminescian, pământ și cer în reprezentări simbolice stimulează ieșirea din contextul narativ-fabulativ inițial și instalarea într-un timp esențial. Construcție de severă economie verbală, larg-răspândită baladă (în versiunea Alecsandri) numără doar 124 de versuri – mai puțin decât un sfert din *Meșterul Manole* (514 versuri), mai puțin încă decât a șaptea parte din *Corbea* (900 versuri). În funcție de necesități de regie, scenariul mioritic împărțit în trei momente, propulsează în fiecare din ele câte trei personaje: I – Pentru început, iată trei „turme de miei” cu tot atâția păstori, *coborând* de pe plai, tablou cu implicații premonitoare; momentul narativ-rapsodic e o scurtă punere în temă, dezvoltând planul ucigașilor. II – Oierul moldovean, „măicuța” lui „cu brăul de lână”, „pe câmpi alergând, de toți întrebând” despre fiul amenințat, și bineînțeles mioara năzdrăvană formează un alt trio, în tușe mai apăsate. Odată cu dialogul *mioară-baci* (98 versuri), centrul de greutate al poemului, suntem în plin demers dramatic, oarecum teatral. III – Momentul final îi corespunde trio-ului constituit din același păstor, din mahnita mioară, cărora li se adaugă o „fată de crai”, simbolică mireasă cosmică.

Printr-un răsturnător fenomen de supracompensatie, moartea, convertită în nuntire fastuoasă „pe-o gură de rai”, transferă lucrurile în feeric. Printr-o neașteptată optică a contopirii, prin ambiguitatea sensurilor, imaginarea ceremoniei nupțiale în lumini fantasmatiche nocturno-diurne (cu refren în final) comportă vibrații hiperionice ducând la eufemizarea dramei. Soluția ultimă a personajului simbolic eminescian, care și domină drama prin instalarea în departele interior, ritmează, în plan existențial, cu cea a oierului mioritic; în linia de continuitate abisală, frappează același mod de dezintegrare a eșecului, a conjuncturalului și dilemelor, înveredând o milenară repulsie a disperării. În practică, „a te lipsi de infinit” înseamnă „a te restrânge și a te mărgini în mod disperat” – scria Kierkegaard, poate primul teoretician al existențialismului. Și tot el: „A dispera de temporal

sau de un lucru temporal, dacă e cu adevărat disperare, asta e totuna cu a dispera față de eternitatea și cu sine însuși, formulă a oricărei disperări..."

Aparent, în *Miorița*, nici o incriminare, nici un lament, nimic înrâncenat; aparent, nici anxietate metafizică, nici disperare, nici o notă stridentă. Deși invocând elemente materiale, palpabile – minerale, arbori, păsări cântătoare –, spectacolul nupțial, înscris într-un timp sacru, e aproape aerian, diafan, de o transparență netulburată. Plaiul însuși, doar momentan spațiu al asasinatului, devine un natural *templum serenum* sub o grandioasă boltă stelară; amintitei *descensio*, nefericitei coborâri din plai, îi succede o *ascensio* în etern, altfel spus coerența cu cosmicul. Personificări ale luminii și cântului, agregări de sonorități, de vocale închise și deschise, modulații de basm și reverberațiile lor compun o imagine configuratoare memorabilă, sugerând sublimul, de unde procesul de pălănică resorbție a tragicului, fenomenul de discretă dramatizare:

Să le spui curat
Că m-am înșurat
Cu-o mândră crăiasă,
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea;
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa;
Brazi și pălînăși
I-am avut nuntași;
Preoți, munții mari,
Păseri, lăutari,
Păserele mi
Și stele făcili...

Alegoria nupțială, de nuntă exorcizantă, reluată în final și punctând ridicarea deasupra stării-limită, e destinată să fixeze impresia definitivă despre insul carpato-pontico-danubian față de moartea. Sub crusta de iluzorie liniște a cugetului pulsează o tristețe difuză, nu îndejuns disimulată, de aceeași substanță cu *măhnirea* din atâtea texte sadoveniense. Dacă *Măstăruț Manole* e un mit de construcție și un mit al jertfei, *Miorița* e un mit complex – un ethnomit și unul al întoarcerii în țărână, un mit al marii călătorii și un mit pastoral – al cărui motiv cumulează reacții existențiale multiple. Cum nimeni nu se poate prevala de o experiență personală a morții, parabola păstorului mioritic ne vine parcă de la un inițiat, de la cineva căruia i s-a lămurit misterul. Mutarea într-un *dincolo* alinător, necunoscut celorlalți, stă de la început până la sfârșit sub semnul unei rostiri în *vibrato*, apropiate psalmodiei; linia melodică pare a se constitui din contopirea obiectelor cu vocea personajelor implicate. La modul alegoric-mitic, despărțirea păstorului de „strunga de oi”, de stână și câni, de fluierașul în triplă variantă (de fag, de os, ori de soc) e doar superficială, câtă vreme „vântul când a bate” va face – grație instrumentului popular citat – să reactiveze memoria celui nevăzut. Transfigurată până la a deveni pseudo-nuntire, moartea nu reprezintă decât o naturală inserție a ființei

individuale în unitatea lumii, translare mulcomă din numit în nenumit, din palpabil în intangibil, răposatul luncând în etern flancat de arbori, luminat de astre, însoțit de cântări adecvate. Nu mai e arhaica purificare a mortului prin foc, ori prin apă, ci o purificare orfică prin cânt: o *lustratio per cantum* în decor estival cu însemne ale țărâmului românesc. În frazearea cu nuanțe cvasi-liturgice, cuvântul subordonat melosului se întoarce spre funcțiile inițiatice imemorale, de țărâm magic.

Sentimentul că ne aflăm în fața unei capodopere rezultă din conjuncția și simultaneizarea efectelor, din depășirea semnificațiilor verbale primare, de unde multitudinea lecturilor posibile. Pe marginea convențională omologă *moarte-nuntă*, Lucian Blaga conchidea că astfel moartea „încetează de a mai fi un fapt biologic, un epilog”; transfigurată până la a deveni nuntă, ea e „unire sacramentală cu o stihie cosmică”, un *prolog* la ceva nou. De aici și până la interpretarea testamentului din baladă ca „reflex al dogmei creștine despre viața de după moarte nu e decât un pas, căci dacă moartea e „o condiție limită a existenței, ruptură în interiorul umanului”, ea nu e și „o trecere de la ființă la neființă...”

Despre poemul simfonic *Iberia* al lui Albeniz, un alt compozitor, De Falla, la fel de faimos, afirma că e mai autentic decât folclorul spaniol propriu-zis. De ce să nu acceptăm așadar ideea că Alecsandri a extras din numeroasele variante ale *Mioriței* (cinci sute, în majoritate din Vrancea, culese de Ion Diaconu; aproape o mie, publicate de Adrian Fochi) forma perfect cristalizată. De câte ori, Sadoveanu a subliniat „intuiția de artist” a poetului de la Mircești, care, înlăturând „zgura”, nu a alterat nici forțat „sensurile acestui „cântec fără păreche (...), născut la poalele munților moldovenesti...” Ne întrebăm cum ar fi evoluat Sadoveanu însuși fără capodopera în discuție, ale cărei ecouri sunt de găsit nu numai în *Baltagul* ori în *Cântecul Mioarei*, dar și în tipica povestire *Cum a căzut Moș Calistru pe Deleleu*, în finalul *Fraților Jderi*, în *Nunta domniței Ruxanda* și în alte părți. Într-o *Mioriță* proprie, V. Voiculescu avea să preia din baladă mirajul astralelor „curți eterne”, dar tentației niciodată împlinite îi urmează dureri rămase „în poartă”, o perpetuă tristețe metafizică. Unui original eist, lui Dan Botta din *Limite*, preocupat de caracterile *Frumosului românesc*, balada vranceană îi vorbea în special de îndrăzneala viziunii: „Sentimentul cosmic se exprimă aici cu o putere fără seamăn. Faptele noastre au un răsunet până la limitele lumii, până la centura de foc a tuturor spațiilor...” Din nou la Dan Botta – de astă dată la poetul din *Eulalii* (1931) – calma spovedanie a păstorului mioritic incită la un „prea trist” monolog în șoaptă, un fel de ritual magic

în ritm de *cantilenă*: „Nordic ciobănel,/ Tristul meu model,/ Cine te aduce/ Pe cărări în cruce,/ Sub limpede punte/ Cu seara pe frunte?” // „Poate, călător/ Licul meu dor/ Stelele de apă,/ Umbrele pe pleoapă,/ Cornul depărtării,/ Muzicile mării...” De amintit și inspiratul poem dramatic *Miorița*, publicat în 1966 de Valeriu Anania.

Din orizontul stilistic specific baladei, cu urme în „ancestralul suflut românesc” – nota Blaga în *Spațiul mioritic* –, păstrăm undeva, într-un colț înlăcrimat de inimă, chiar și atunci când am încetat de a mai trăi pe plai, o vagă amintire paradisiacă...” Dar patria siderală, imaginar țărâm metafizic, și ideea de plai mioritic depășește, în linii mari, în *Povestea magului călător în stele*; cu aproximativ șase decenii înainte de Blaga, la Eminescu triada *patrie, plai și suflet* sugera un fel de mioritism generalizat, la scară cosmică, văzut ca proiecție în transcendent. În cele din urmă, *Miorița* e o meditație „provocatoare” în sens pozitiv, îndemnând să ne evaluăm mereu poziția în raport cu eternul; și cum în materie de ontologie nimic nu e cuantificabil, în drama singulară a simbolismului moldovean, netipică în fapt, putem descoperi câteva repere de aspect larg. Așa se face că în viziunea lui Constantin Brăiloiu *Miorița* nu exprimă „nici voluptatea renunțării, nici beția neantului, nici adorația morții, ci exact contrariul lor, fiindcă în ea se păstrează memoria gesturilor originare de apărare a vieții” –, iar Mircea Eliade conchidea consonant: „Nunta mioritică constituie o soluție viguroasă și originală dată brutalității de neînțeles a unui destin tragic. Adeziunea aproape totală a poporului și a intelectualilor români la drama mioritică nu este deci lipsită de rațiune. Inconștient, atât poezii populare care cântau și ameliorau continuu balada, cât și intelectualii care o învățau la școală, simțeau o afinitate secretă între destinul păstorului și cel al poporului român. Eroul mioritic a reușit să găsească un sens nefericirii lui, asumând-o nu ca pe un eveniment istoric personal, ci ca pe un mister sacramental...”

Imaginea fundamentală a păstorului mioritic, cea care ne însoțește în drumul nostru spre același final inexorabil, e a unui arheu îngâdurat. Așa zisa lui seninătate nu se suprapune măhnirii persistente, reale.

1. *Lectura Dantis*, Unione Nazionale Universitarii Romeni, Cluj, 1941, p. 14.
2. *Légendes démocratiques du Nord*, Paris, 1854, p. 343.
3. *Lezioni di letteratura neolatina*, Padova, 1936, p. 7.
4. *Mythe et épopée*, I, Paris, 1968, p. 112.
5. Un istoric al dezbatelor, de găsit la Adrian Fochi, în *Miorița: Tipologie, circulație, geneză, texte*, Buc., 1964.
6. *Seven. Kierkegaard, Traité du désespoir*, Paris, Gallimard, 1949, p. 89, 132.
7. Ion Bria, *Dictionar de Teologie ortodoxă*, Ed. Institutului biblic, Buc., 1981, p. 267.
8. *Opere*, XIX, p. 237, 241, 359.
9. *Sur une ballade roumaine – La Mioritza*, Genève, 1946, p. 13.
10. De la Zalmoxis la Genghis-Han, Ed. științifică și enciclopedică, 1980, p. 248-249.

TĂRÂNĂ

La capătul dinspre sâmbând al primăverii,
La marginea dinspre rod a ploii,
La țărâmă dinspre durere al luminii,
La hotarul dinspre înțeles al timpului,
La marginea dinspre noi a veșniciei –

Numele nostru –
Cel mai greu între numele ei.

În fața plopilor

Seard, sublimă ambiguitate,

Pas din mersul tău mă rup
Și cresc atât cât mă răbdă tăcerea:

Când mugur văd duhului
În mine se-nvolbură
Pământul ce-l port sub picioare,
Taina semînței spre cer își sapă
Cale prin liniștea mea –
Sublimă ambiguitate,
O, seard...

Cristian GROSU

ELEGIE LA NĂRTEȘTI

lui C. D. Zeletin

Eu n-am să uit cât voi trăi Nărteștii
Ce mi-au adus în gând iluminare
Cu veri abrupte și cu ierni polare
Și cu Berheciul înundându-l peștii

Când prin teșuri cduam tăcere
Avid de păsări și singurătate
În suflet, vii, le-am așezat pe toate
Și umbra amintirilor mă cere.

N-am să te uit, tu sat al mângâierii
Iubiții mei, trudiții mei țărani
M-am depărtat aiurea printre ani
Dar voi mi-ai dat din mugurul puterii

La voi mă-ntorc, iubiții mei titani
Când înfloresc a doua oară merii!

ÎNTOARCERE

Mă ndsucesc avid înaintea cuvintelor
Și umbra pe cărări iar mi-o pierd
Fugind la compeni – trupul să-ți dezmiard
Tu să mă bați cu inima fierbinte.

Parcă acum învăț întâi să iert
Păcatele iubirilor preasfinte
Drumul mă cheamă-n zare, înaintea
Și tăpile mă ard ca-ntr-un deșert.

Câte pe lume ne atrag în plasă
Și stăm în nemiscare la răscruci
(Amurgul fese pânză de mătădă)

Sancțifică de timp pe două cruci
Iartă și tu, și-ntoarce-te acasă...!
Pe ce poteci ai mai putea să-apuci?

Dionisie DUMA

Independență aservită

Cu puțin timp înainte de alegerile din septembrie auzeam, povestită cu haz umit, următoarea întâmplare: unul dintre numeroșii scriitori, adevărați sau părați, avântați impetuos în vâltoarea publicisticii opoziționiste, se arăta sincer îngrijorat de perspectiva unui rezultat favorabil pentru forța politică pe care cu eroică ardoare o susținea. Decojit de hazul paradoxal, faptul – deloc anecdotic – are și un tâlc, „destălcit” chiar de eroul în cauză: „cine o să mai aibă nevoie de articolele mele?” Trec cu discreție peste cealaltă întrebare intonată în subtext – „cine o să-mi mai plătească?” – pentru a observa că alarmatul scribălu ignora (poate chiar din *ingoranță*) mecanismul publicistic în care scrisul său e angajat și care nu e altceva decât *propagandă*. Pentru că, își dau sau nu seama, își evaluează sau nu paginile scrise într-o sumă oarecare, seimenii publicisticii sunt departe de trambăiața „independență” a presei pe care o susțin, vădindu-și în schimb aservirea totală față de un serviciu *propagandistic*. Înțelesul dubletului antonimic de *independență* rezultă din raporturile stabilite cu o tutelă politică sau financiară îndeosebi, dar, printr-o necesară extensie, și morală, psihică, afectivă, fiziologică etc. Există deci atât de multe tutele, mai bine sau mai rău camuflete, ale mediilor de informare (și nu numai ale lor), încât e greu de jurat cu mâna pe inimă în autenticitatea vocabulei *independentă*, a tărânat cu orgoliu ostentativ pe frontispiciul celor mai multe gazete și gazetete. Cine riscă un atare jurământ antrenează deopotrivă în riscul asumat și propriile-i capacități ca și propriul spirit de neutralitate, devenind la rândul-i dependent de o anumită viziune subiectivă asupra noțiunii de independență. Cămva mai atenuate acum, prin anul '90 fenomenele de dependență față de o anume independență a presei alunecau într-un fel de perversiune, dacă nu de-a dreptul în patologic. „Sado-masochist” prin procură, cititorul de presă își oferea reale voluptăți consumând violente articole care biciuiau „adversarii” sau provocau suferințe preferențiale. Cu timpul, viciul s-a redus la varianta sadică, plăceri la fel de intense continuând să fie oferite „doar” de torturarea publică(istică) a „antipatilor”. Încât, independență – și obiectivă – este, în înțelegerea multora, numai acea categorie de publicații care le justifică, le întărește și le atăță partizanatul. Celelalte nu mai trebuie citite, nicidecum respectate, pentru că ele sunt *aservite* – etichetă aplicată îndeosebi gazetelor favorabile sau cel puțin neutre față de Putere.

Termenul devine „infamant” când se aplică presei (sau oricărei alte acțiuni) „independente”. Nu e greu de văzut că, pusă într-o obligatorie relație cu termenii de *neutralitate* și *obiectivitate*, noțiunea

de *independență* suferă o serioasă degradare, lăsându-se deturnată spre sensul ei contrar. Cum poate fi independentă o publicație care are o singură țintă – Puterea – și o invariabilă modalitate publicistică: defăimarea, insulta, minciuna, bășcălia ieftină? Identificând cu înverșunare *răul* exclusiv în sfera Puterii, aceste publicații nu-l pot vedea nicodată în alte locuri, deși el se află larg răspândit și bine reprezentat și pe acolo. La mijloc nu e – cum s-ar putea crede – o naivă și rudimentară viziune maniheistă asupra realității (deși unele cazuri nu exclud nici această variantă), ci un evident partizanat politic. Exersându-și critica, adeseori sinonimă cu insulta și minciuna, exclusiv împotriva unei entități politice, presa în discuție face automat servicii celorlalte pe care, de altfel, nu se sfiște să le susțină deseori pe față. Și într-un caz și în celălalt factorul *aservire* este evident și definitoriu, apropiindu-se de semantica unuia dintre derivatele sale: *servilismul*. Unele din motivele unei astfel de atitudini sunt lesne de enunțat, altele sunt deducibile. De enunțat în primul rând o certă reacție de defulare a lașităților sau de anulare a compromisurilor trecute. De aici și tendința de a construi fictiv o „putere monstruoasă, cinică, torționară, ucigașă”, adică așa cum era ea înainte, când unii dintre combatanții de astăzi i se supuneau tăcând (scuzabilă neputință), iar alții îi făceau curte. Realitatea a dispărut, complexul a rămas și acesta trebuie anulat prin *inventarea* unui alt „totalitarism”. Feți-Frumoși din basme n-ar putea exista fără un adversar pe măsură. Ei nu se luptă cu fânțari sau lilieci, ci cu balauri, zgripțoroace, zmei, care mai de care mai fioroși. Cu niște plâsmuiri, adică, născocite special pentru evidențierea calităților lor eroice. Presa noastră independentă abundă în astfel de monștri și de feți-frumoși semnatari. Ambii în ipostaze imaginare. Legătura cu literatura nu lipsește, ficțiunea este elementul principal de structurare în acest gen de publicistică, iar mulți dintre cei care o practică sunt scriitori sau doar veleitari în ale scrisului. Încât, mai în acest chip, mai de-a dreptul, cultura însăși suportă un proces de aservire. În primul rând, printr-o parte a reprezentanților ei, mai mult ori mai puțin reprezentativi, care girează sau chiar întrușipează oficial interese ale unor partide politice. Experiența alcătuirii unui partid cu forțe proprii a dovedit și mai clar anexarea

acestui gen de profesioniști ai aranjamentelor politice. Mai gravă decât o asemenea experiență a păcălelii în care au căzut culturalii-politicieni e însă tentativa de politizare a culturii însăși, fenomen care beneficiază și el de o puternică susținere mediatică.

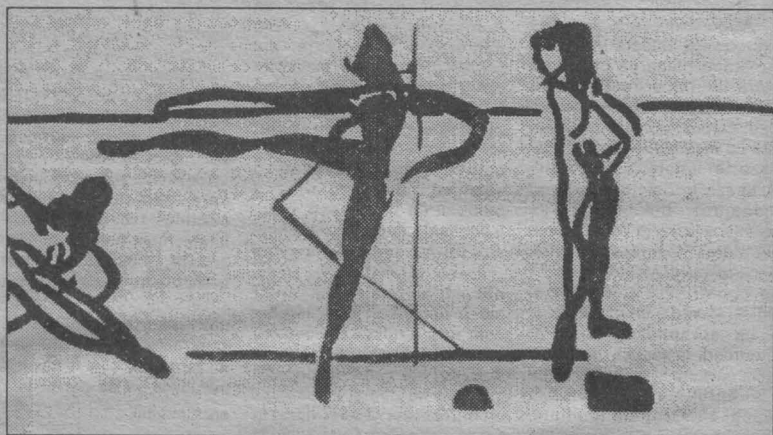
Din mai multe evenimente culturale – expoziții, spectacol, lansare de carte – presa „independentă” (de cele mai multe ori și televizunea) le va selecționa și publicita pe acelea aflate pe la poalele hlamidei monarhice sau în tranșeele luptei împotriva „neo-cripto-totalitarismului”. Celelalte, care se păstrează exclusiv în sfera culturii sunt fie ignorate ca ne semnificative, fie supuse unei pândne vigilențe și „demascate” ca lașe și oportuniste. Nu de puține ori din teatre, din redacții și din funcții culturale au fost alungați oameni care nu cochetau cu politica opoziționistă sau n-aveau alt păcat decât că se aflaseră acolo și „înainte”. Hăitași ideologici încearcă și alungarea valorilor din istoria literaturii, nutriend iluzia că o fac sub un comandament moral și nu politic.

Fenomenul are o explicație dar nu și o rațiune. Înspăimântați de dezaastrele impunerii politice asupra culturii sunt mulți cei care cred că astfel evită vreo altă eventuală încercare de a o subordona. Săvârșesc însă eroarea de a identifica aservirea culturii exclusiv cu instituirea unui sistem de control, de impunerii și prohibiții din partea Puterii. Jalnică eroare! Pentru că Putere sau Opoziție tot politică înseamnă, iar subordonarea – fie ca efect al coerciției, fie prin voluntariat – față de oricare dintre ele e o formă, cu nimic diferențiată, de *aservire*. Considerată din perspectiva specificității sale, cultura e supusă acelorași dezaastre, indiferent dacă i se impune *dogma* puterii sau dacă se remite de bună voie *dogmei* opoziției. Oamenii de cultură, indiferent de nivel și valoare, au, desigur, dreptul să câștige ori să piardă în luptele politice, dar nu și pe acela de a antrena în asemenea lupte faptul cultural. A o face e imoral pentru că orice victorie astfel dobândită e o pierdere greu recuperabilă în planul culturii. Or, lucrurile chiar așa se

întâmplă. Unii dintre competitorii și activiștii politici și-au construit credibilitatea capitalizându-și valoarea culturală sau doar simpla și modesta apartenență la unul dintre domeniile culturii. Mijloc propagandistic sigur pentru că, ne place sau nu s-o recunoaștem, face apel la o trăsătură foarte răspândită în rândul intelectualității și nu numai al ei: snobismul. Nu sunt puțini cei pe care i-am auzit justificându-și opțiunea politică prin referirea la nume de rezonanță (unele doar bine publicitate): „Cutare sau cutare sunt oameni *cult*ți, nu niște tâmpiți” (scuzați vorba irreverențioasă, contextul este foarte respectuos, iar enunțul oricum nu-mi aparține). Sigur că nu sunt, dar simplul fapt de a nu fi ca în propoziția citată nu scutește pe nimeni de erori. Insușirea opțiunii politice ca blazon al valorii culturale e una dintre ele, iar efectele ei n-o fac deloc scuzabilă. Câte nuliități nu sunt glorificate și câte valori blasfemate după simpla lor situare în raport cu acest principiu politic? Azi, pentru a fi admis sus, indiferent de valoarea pe care o ai, e obligatoriu să strigi *josi* Ciudată axiologie!

Revenind la nelineștea paradoxală a „literaturii” publicistice evocat la începutul acestui articol, aș zice că îngrijorarea lui nu e decât parțial justificată. Dacă nu știa, e timpul să afle că e doar un mic propagandist cu iluzii de independență, cu pretenții de culturalitate și, bineînțeles cu o omenească grijă pentru profilul pe care îl aduc atât iluzii cât și pretențiile. Cât despre teama lui de inutilitate, nici un motiv: cine-și face atata propagandă pentru a accede la Putere se va folosi de ea și pentru a se menține acolo. Iar dacă micul propagandist nu va trece de grila calității impuse după „victorie”, să nu-și facă griji: totdeauna va exista într-un regim democratic o forță care să lupte propagandistic pentru putere. Ori în convenția democratică instituită după preluarea puterii de către cei pe care acum îi susține acest lucru nu va mai fi îngăduit? O fi știind micul propagandist care...

Andrei GRIGOR

Vasile Grigore - Balerina

Tache Papahagi 100 de ani de la naștere

Personalitățile aparțin neamului care le-a format și ele, la rândul lor, depășesc epoca sau gruparea etnică intrând în eternitate prin tot ce au creat și lăsat moștenire. De aceea, la anumite date, memoria colectivă derulează pelicula cu imagini despre cel omagiat și apar întrebările: Ce fel de om a fost? Cum a muncit? Cât a fost apreciat în viață? Ce a rămas după moarte?

La asemenea întrebări, retorice formulate, au dat răspunsuri unii dintre contemporanii lui Tache Papahagi – folclorist, etnograf, dialectolog și lingvist recunoscut pe plan european, născut la Avdela (Grecia), la 29 oct. 1892 și decedat la București în 1977.

Evocarea a avut loc la 8 dec. la Casa de Cultură din str. Slătineanu, unde despre marele cercetător au vorbit cu duioasă aducere-aminte președintele Societății de

Cultură Macedo-română, Atanasie Nasta și cadre universitare: I.C. Chițimia, Iordan Datcu, Liviu Onu, Zamfira Mihai și directorul Institutului de Etnografie și Folclor, Nicolae Saramandu.

Din scurtele alocuțiuni ale celor care l-au cunoscut în activitatea de profesor la catedra de folclor comparat inițiată de Ovid Densusianu la București cât și la „vârsta patriarhilor” când făcea etnografie, s-a conturat profilul omului de știință auster, sever cu sine și cu alții „viforul la supărare”. Fără ajutoare pe lângă el, cum se obișnuiește, „singur în furtună”, hotărât și tenace, lucra continuu înconjurat de cărți, ziare și reviste, în modesta sa garsonieră de pe Splaiul Independenței.

Nu avea prea multă încredere în alții. Tot ce dicta dactilografat de la Institutul de Lingvistică lua acasă ca să verifice și să facă observațiile necesare.

De la prof. Tache Papahagi au imprumutat discipolii săi metodologia modernă de cercetare, curajul de a spune adevărul, cât și pasiunea pentru domeniul ales. Colinda prin țară, aduna cântece și poezii, punea pe note, pentru că poezia aromână este mai mult cântată decât recită. Avea o memorie formidabilă la vârsta de 80 de ani. Tot ce a strâns o viață întreagă și n-a publicat a lăsat Academiei Române, iar 12.000 de clișee din Bucovina și Basarabia făcute într-o excursie cu studenții le-a predat Institutului de Folclor din Cluj.

Fără patriotism, macedo-românii, se străduiesc să demonstreze ce înseamnă activitatea unui om bine informat care nu avea acces la bibliotecile de stat și că îndoială, nelineștea lui că „secolul al douăzecilea înseamnă stingerea graiului aromân” nu se vor adevăra. Despre acest fenomen mai vorbise și Gustav Waigand în 1893 care sugerează poate pesimismul, scepticismul lui T. Papahagi. Personal, înțeleg această îngrijorare în legătură cu dispariția dialectelor sud-dunărene ale limbii române comune. Cunoscut copiii de aromâni care nu știu mai multe cuvinte decât știu eu de la dialectologie sau de la macedonenii din satul meu, veniți în 1941, din Albania și Grecia. Îl amuză pe tineri să mă audă cum pronunț forme arhaice ca bunica lor. Moderni în îmbrăcăminte, comportare, refuză să folosească un dialect cu aroie restrânse când pot vorbi totuși o limbă literară și limbi străine de largă circulație, utile în relațiile și pregătirea lor profesională.

Prin întreaga sa activitate ca profesor apreciat, care îl înlocuia cândva la catedră pe Ovid Densusianu când pleca în străinătate, și pentru lucrările valoroase ca: „Dicționarul macedo-român” – monument de limbă, ori „Antologia de poezie populară aromână” și multe altele, Tache Papahagi rămâne mândria aromânismului integrat spațiului lingvistic românesc.

Filotea BARBU

COLINDE DIN ȚARA LOVIȘTEI

● *Trium confinium* între Muntenia, Oltenia și Transilvania, la distanță egală între Curtea de Argeș și Sibiu, și la aceeași egală distanță între Sibiu și Râmnicu Vâlcea, depresiunea intracarpatică a Loviștei, cu cele patruzeci de așezări ale ei, constituie una dintre cele mai caracteristice zone etno-folclorice ale spațiului geografic românesc. Hotarele naturale ale Loviștei au oferit literaturii orale plămădite aici note proprii, manifestate prin extraordinara forță a tradiției, care a păstrat aproape neștirbită poezia datinelor și a obiceiurilor. Astfel, colindele reprezintă compartimentul cel mai valoros, inegalabil prin tipurile și motivele inedite, prin bogăția melodică atingând forme artistice excepționale, iar prin succesiunea momentelor ceremonialului redându-ne protocolul *original*, nescris, al ritualului colindatului. Uimește și nota arhaică a lexicului, a construcțiilor morfologice, a inversiunilor topice, după modelul limbii vechi.

Cercetările noastre asupra Loviștei etno-folclorice au început în urmă cu trei decenii. Ele s-au materializat prin *Fântâna dorului*. Poezii populare din Țara Loviștei, București, Editura Minerva, 1975, un masiv volum de *Basme, povestiri și legende*, predat la aceeași editură, încă netipărit, și un amplu studiu: *Obiceiul*

colindatului în Țara Loviștei, publicat în *Revista de etnografie și folclor* (1970, nr. 3,4,6).

În culegerea de lirică susmenționată au apărut doar 115 colinde. Cenzura timpului – de care ne amintim cu tristețe și durere – a înălturat colindele de inspirație religioasă (peste o sută). Dintre colindele „cenzurate” atunci încredințăm câteva revistei *Literatură*. Aceste colinde culese în 1964-1965 fac dovada că în anii grei de opresiune spirituală comuniste-ateistă, ele au constituit una din formele de rezistență prin tradiție, o veghe permanentă la izvoare, la obârșile neamului și ale credinței strămoșești. Ele fac dovada că sățeanul loviștean nu a dat crezare elucrubațiilor activiștilor „culturalnici” cu privire la „Moș Gerilă” sau așa-zisele „Sărbători folclorice de iarnă”. El și-a sărbătorit și cinstit așa cum se cuvine Ajunul, Crăciunul, Anul Nou (Sfântul Vasile), „dalba Bobotează”, le-a trăit și le-a petrecut așa cum îl călăuzea porunca din adâncuri de neam și istorie.

Constantin MOHANU

COLINDE culese în anii 1964-1965

COLINDUL NAȘTERII

Răsărit-a, răsărit-a,
Domnului, Domnului, Doamnei!
Răsărit-a stea frumoasă,
Stea frumoasă, luminoasă.
Domnului, Domnului, Doamnei!
Nu fu stea adevărată,
Ci fu Maica Preceasta.
N-apucă dup-alelalte,
Și-apucă în ceea parte,
Ceea parte, nu departe,
Către curtea lui Crăciun.
Ea, măre, că-și mai d-umbla
Prin turîștea cailor,
Ea ogrinji ca să-și găsească
Și pe Fiul Sfânt să-l nască.
Ea ogrinji că n-a găsit
Și pe fiu nu l-a născut.
Și pe cai i-a blestemat;
– Cailor, morhoilor,
Voi sațu să nu-l aveți,
Numa-n noaptea lui Ispas,
Și-atuncea numai un ceas.
Ea, măre, că-și mai d-umblare
Din turîștea oilor,
Ea ogrinji ca să-și găsească
Și pe Fiul Sfânt să-l nască.
Ea ogrinji că n-a găsit,
Și pe fiu nu l-a născut,
Și pe oi le-a blestemat:
– Oilor, omizilor,
Voi sațu să nu-l aveți,
Treceți drumul curmezis,
Moarte de foame să fiți.
Ea, măre, că-și mai d-umblare
Din turîștea oilor
Tocma-n ieslea boilor.
Ea ogrinji ca să-și găsească
Și pe Fiul Sfânt să-l nască.
Ea ogrinji că și-a găsit
Și pe fiu că l-a născut,
Și pe boi i-a cuvântat:
– Boilor, boierilor,
Voi sațu să mi-l aveți
Cât un ceas să mi-l mâncați,
Și un ceas să rumegați.
Steaua iard răsărea,
Crăciun de veste prindea
Că s-a născut Domnul Sfânt,
Domnul Sfânt pe-acest pământ.

Ca să-și vadă și să-și creadă,
El degrab' că trimetea
Tot pe sluga cea mai mare,
Neretezat¹⁾, nebotezat.
Merger sluga cât mergea,
Și-napoi se-nvârteja,
Și la Crăciun că venea.
De departe-ngenunchea
Și de-aproape cuvânta:
– N-ai, Doamne, -a te-apropia
De fumul tămâilor,
De para făclilor,
De zgomotu sfinților,
De zborul albinelor,
De mirosul florilor.
Crăciun dac-asa vedea,
El degrab' că trimetea
Tot pe sluga mijlocie,
Retezat, nebotezat,
Merger sluga, ce mergea,
Pând ce mi-l năzdra
Din turîștea cailor,
Tocma-n ieslea boilor,
Mititel și fâșetel,
Scutecel de bumbăcel,
Cârpe dalbe de tulpanu,
Fașă-i dalbă de mătase,
Împletită-n cinci și șase.
Și-napoi se-nvârteja,
Și la Crăciun că-mi venea.
De departe-ngenunchea,
Și de-aproape cuvânta:
– N-ai, Doamne, -a te-apropia
De fumul tămâilor,
De para făclilor,
De zgomotu sfinților,
De mirosul florilor;
Numai cât l-am năzdril
Din turîștea cailor,
Tocma-n ieslea boilor,
Mititel și fâșetel,
Scutecel de bumbăcel
Cârpe dalbe de tulpan,
Fașă-i dalbă de mătase,
Împletită-n cinci și șase.
Crăciun dac-asa vedea,
El degrab' că trimetea
Tot pe sluga cea mai mică,
Retezat și botezat,
C-o filie cu tămâie,
Cu ulcior cu tămâior,
Cu căldărea de botez,
C-un stomiloi de busuioc,
Și cu apă-ntr-o năstrăpă,

Și prapuri de asfințare.
Merger lin și-a chitulini,
Ca soarele pe senin,
Răurând și botezând,
Prin fumul tămâilor,
Prin para făclilor,
Prin zgomotu sfinților,
Prin zborul albinilor,
Prin mirosul florilor,
Pând-n ieslea boilor.
Și de-aproape mi-l vedea
Măricel și voinicel,
Cum înfiară mustăcioară,
Cunund de Boișoară.
Și-napoi se-nvârteja,
Și la Crăciun că venea.
De departe-ngenunchea,
Și de-aproape cuvânta:
– Doamne, bine l-am văzut
Măricel și voinicel,
Cum înfiară mustăcioară,
Cunund de Boișoară.

Să-miști, domni buni, sănătoși!
Vă-nchinăm cu sănătate!

POPESCU F. Constantin, 40 ani
BOULEANU N. Nicolae, 40 ani
VOINEASA

¹⁾ Cu părul neretezat

ÎNȚĂIETATEA LUI HRISTOS

– D-ale cui-st acestor case,
Așa-nalte și frumoase?
Oi leroi Doamne!
Sus cu roșu-s coperite,
Dinduntru-s jugrăvite,
Dinafară-s poleite.
Oi leroi Doamne!
Dinaintea acestor case,
Născutu-mi-au, crescutu-mi-au,
Doi meri și-ncă-și doi peri,
Din trupini întrupinați,
De mijloace-s depărtați,
Din vârfori sunt sus la nori,
De zmicele sus la stele.
Merii-mi cresc și-mi înfloresc,
Perii cresc și mărgăresc.
Și-ncă-și, dragă, la-ș doi meri,
La-ș doi meri și la-ș doi peri,

Frumoase mese-s întinse,
Mese-ntinse, jețuri scrise,
Și dragi de făclii aprinse,
Pe mese-s pahare pline.
Dar la mese cine-mi sade?
Cam în fruntea mesei ei,
La întâiul colț de masă,
Șade bunul Dumnezeu;
La al doilea colț de masă
Șade Ion, Sfântul Ion;
La al treilea colț de masă,
Șade bătrânul Crăciun;
La al patra colț de masă,
Șade gazda acestei case,
Și le mește vin pe masă,
Mește-le, grăiește-le,
C-un pahar galben de aur:
Din fundul paharului
Scrisă-i floarea raiului;
Din brăul paharului
Scrisu-i spicul grâului;
Din toarta paharului
Scrisă-i vița vinului.
Când își fu despre beție,
Despre dalba-i veselie,
Grăi Ion, Sfântul Ion,
Către bunul Dumnezeu:
– Tot stam, Doamne, să te-ntreb
Și, Doamne, ntreba-te-voi:
Care din noi amândoi,
Care noi om fi mai mari?
Grăia bunul Dumnezeu
Către Ion, Sfântul Ion:
– Ce stai, Ioane, -a mă-ntreba,
Căci cu drept eu ți-oi spune:
Din domnie-s eu mai mare
C-am făcut cerul și pământul,
Am făcut și lumea toată,
Iar de zile ești tu mai mare,
C-ai botezat lumea toată,
Ai botezat și-ai creștinat,
M-ai botezat și pe mine,
Să fiu Domnul cerului,
Cerului, pământului,
Și-ncă-al nostru-al tuturor,
Tuturor noroadelor,
Tuturor multimilor.

Și-o-nchinăm cu sănătate!

PĂTRAȘCU N. Nicolae, 55 ani
GREBLEȘTI

Fotografie de Ion CUCU

EUGEN SIMION

AM OPTAT PENTRU „INCITAREA LA TOLERANȚĂ”

— D-le Eugen Simion, recitesc volumele dv. „Scriitori români de azi” și constat din nou că sub mlaștea frazei critice se ascund, cam ca la Persepolis, propoziții țepoase, formule polemice, judecăți de valoare negative: nu numai față de efectele mediocre ale „muzei adormite”, dar și față de acelea izvorâte din complicitatea scriitorilor, oricât de mari, cu „imperativele” epocii sub care le-a fost dat să trăiască. Vreau să spun că în perioada dictaturii ceaușiste oficial critic s-a putut exercita — cu excepțiile ce întresc regulă — într-o libertate cvasitotală. Firește, pe cât de liber și-a permis să se simtă fiecare, riscând ce era de riscat. Acum, însă, vedem că există un curent de opinie potrivit căruia totul trebuie revizuit căci, spun unii, literatura este infectată, iar tabla critică de valori — falsificată. A dezertat critica de la îndatoririle ei? În ce măsură?

— Să iau pe rând întrebările și sugestiile d-tale. Întâi, una care mă privește. „Scriitori români de azi” nu evită să dea judecăți de valoare negative, să cuprindă „judecăți țepoase”, zici d-ta... Adevărat, cine recitește capitolul despre Sadoveanu din vol. II observă că n-a trebuit să aștept revoluția din decembrie '89 pentru a spune ceea ce cred despre literatura postbelică a marelui scriitor. Fără multă vorbă, spun acolo ce trebuie despre Păuna Mică, Mitrea Cocor, Aventurii în Lunca Dunării etc. O proză falsă, moral și ideologic, o literatură total ratată din punct de vedere estetic. La fel se întâmplă și cu marele eșec al lui Camil Petrescu care se cheamă „Un om între oameni” sau cu ciclul epic al lui Zaharia Stancu, „Rădăcinile sunt amare” (o aberație epică) ș. a. m. d... Am scris, de regulă, ceea ce am gândit despre contemporanii mei, iar atunci când n-am putut să scriu — am tăcut. Și tăcerea este o judecată de valoare. Nu-i, desigur, recomandabil, dar în timpuri grele criticul literar poate folosi și această armă. D-ta întrebi cât de liber a fost criticul în deceniile anterioare și ce riscuri și-a asumat în acțiunea lui. Ți-aș răspunde: cât a vrut și cât a putut să fie. Critica românească a fost după 1960, în genere, comprehensivă și curajoasă. Ea a fost de partea adevărului și a apărut, cât a putut, valorile autentice. N-a fost o acțiune ușoară și nici de scurtă durată. Au participat critici din mai multe generații la această acțiune de recuperare a valorilor spirituale din trecut și de sprijinire a „noilor generații de scriitori. Trebuie să fiu orb sau răuvoitor ca să nu vezi că într-un fel arăta literatura română în 1960 și altfel arăta ea în decembrie '89. Cu îngheturi și dezghețuri, cu indicații și, pe lângă indicațiile politice, cu plene ideologice bubuitoare, cu liota de activiști de partid în domeniul artei și culturii, cu cenzura, desființarea cenzurii și reînființarea ei sub forme noi, cu duplicitatea (din ferice, zic, duplicitatea) ultimilor cenzori de la Consiliul Culturii care se conduceau după obiceiul plămăntului, adică: mai lasă jupâne, mai dă române, cu, în fine, căderile, culpabilitățile și actele ei de rezistență, literatura română și-a revenit din somnul proletcultismului și s-a constituit ca instituție spirituală națională. Ea a dus, și, bine, o luptă dură pentru a-și câștiga relația independentă și, mai ales, pentru a impune o scară de valori cât de cât exactă. Critica literară a participat cu inteligență, talent, și dacă vrei, cu devotament la această lungă, epuizantă bătălie. Izbândă ei cea mai importantă este aproape justa scară a

valorilor literare actuale. Zic aproape pentru că, din motive diverse, critica literară a supraevaluat o operă sau alta. Sau a evitat să dea o judecată tranșantă despre o scriere slabă. Este, apoi, fenomenul firesc de susținere, încurajare a literaturii ce se face sub ochii criticului. După o vreme, cărțile trebuie recitite din altă perspectivă și atunci cărțile se așază acolo unde le este locul. Ne „revizui” și, deci, în chip fatal și în chip profitabil, cred, pentru literatură. Cei care vor să facă din acest proces inerent criticii literare un pretext pentru a „rade” literatura română postbelică nu știu ce fac, iar dacă știu, o fac din motive care nu sunt deloc de laudă. Ce n-au putut reconstitui criticii literari până acum este istoria vieții literare postbelice. O istorie corectă, fără mistificări, a epocii, nu numai a unui deceniu sau altul. Sub Ceaușescu era voie să vorbești până la un punct de „confruntările ideologice” din epoca stalinistă (termenul de „confruntare” nu-i, în fapt, potrivit; confruntarea presupune mai mulți parteneri și un schimb posibil de idei, o luptă liberă între oameni care gândesc diferit; în epoca la care ne referim, „confruntarea” avea un singur sens: de la cel care exercita puterea către cel care trebuia s-o primească fără a avea dreptul la replică; confruntarea era, în fapt, o reprimare sistematică în sfera ideologiei literare: abateri de dreapta sau „stângiste”, revizionism, intimism, evazionism, naționalism etc. Azi epoca stalinistă este scoasă din discuție. Se vorbește numai de excesele totalitarismului ceaușist și sunt uitate marile crime intelectuale din anii '40 și din anii '50. Altă mistificare. Trebuie să scriem în chip obiectiv istoria tragică a vieții intelectuale românești, de la 1944 la 1990. Numai așa vom putea arăta generațiilor tinere de azi și celor ce vor veni după noi tragedia reală prin care a trecut lumea românească după cel de-al doilea război mondial. Mai mult decât atât: nu ne vom putea înțelege pe noi și ceea ce noi am făcut, bine sau rău, în deceniile anterioare, dacă nu vom reconstitui istoria postbelică în totalitatea și complexitatea ei. Pamfletele partizane, culpabilizările colective reprezintă, după mine, o fugă de confruntarea reală cu tragedia care a lovit națiunea română. Ar fi poate o explicație de ce unii vor să spună că, aici, a fost un pustiu al spiritului și că critica literară „a dezertat” de la îndatoririle ei. Criticii adevarați n-au dezertat, dimpotrivă, au pus în joc talentul și forța lor morală pentru a face, repet, ca literatura română să iasă din groapa unde fusese îngătată. Că unii dintre ei au făcut compromisuri, este adevărat. Să vedem cât de mari și în ce scopuri...

— Un critic, Alex. Ștefănescu, declară că „a luat la mână”, pentru ultima oară, literatura scrisă între 1945-1989 și își exprimă dezolarea: scriitorii, spune el, și-au distrus ori nu și-au folosit capacitatea de creație, iar concesiile făcute au falsificat literatura română care, în fine, nu este „ce ar fi putut să fie”. Unii dintre scriitorii cu care am vorbit mi-au spus că un climat constrângător stimulează instinctul creator, îl face mai productiv. Ce credeți despre toate acestea?

— Ce crede dl. Alex. Ștefănescu este o chestiune, ce reprezintă literatura română postbelică este altă chestiune. Pentru a lămurii atitudinea de azi a d-lui Ștefănescu ar trebui s-o confruntăm ce era de ieri. Nu prea

concordă. El și-a găsit, în sprijin, teoria că nu contează ce ai făcut ieri, contează ce faci și ce zici azi. Comodă teorie, profitabilă idee, n-am ce zice. Eu zic, dimpotrivă, că este foarte important ce ai gândit și ce ai scris timp de câteva decenii în anii totalitarismului comunist. Contează enorm atitudinea de atunci pentru că ea îți dă sau nu îți dă credibilitate morală, azi. Dl. Alex. Ștefănescu are, probabil, motive serioase să nu împărtășească această idee. El „ia la mână”, cum zici că zice, literatura română și din această operație înțelege că nu mai rămâne aproape nimic. Ar fi de citat în acest caz un proverb din Orientul Îndepărtat: dacă te adresezi universului și nu auzi nimic, nu da vina pe univers. Dacă dl. Alex. Ștefănescu nu vede și nu aude nimic în literatura română din ultima jumătate de veac, de vină nu-i, în mod sigur, literatura română... Cât despre problema dacă literatura română a devenit altceva decât „ce ar fi putut să fie” — asta mi se pare o speculație tot atât de pasionantă ca și ipoteza următoare: ce ar fi X dacă trăia în epoca Pericle sau în Renaștere?... Literatura română a devenit, după război, ceea ce a putut deveni în circumstanțele cunoscute. Din păcate, nu ne alegem epoca, așa cum nu ne alegem părinții. Ce putem face este să folosim posibilitățile timpului și să nu ne înlocuim în fața fatalităților lui. Asta da, se poate discuta: ce a făcut scriitorul cu talentul lui într-o epocă rea pentru cultură, ce preț a plătit ca să-și poată scrie opera și, evident, cât de mare sau de mică este concesiia sa. Ideea că, în timpurile rele, este mai bine să taci este discutabilă. Taci când ai sentimentul că nu poți spune nimic esențial despre condiția individului și că, dacă ai scrie, ai trăda valorile morale. Scriitorul român a ales altă cale și această cale s-a dovedit bună. Așa se face că au apărut în anii '50 câteva romane notabile, așa se explică de ce în anii '60 poezia românească a revenit la marile modele lirice și a impus un nou stil și o nouă generație de poezi. „Climatul” a fost elastic în ultimele decenii: când rigid, asfixiant, dominat de ideologii fanatici și corupți ai timpului, când mai îngăduitor. Literatura a depins enorm de fluctuațiile politicii. Iată de ce, azi, eu nu sunt atât de încântat când observ că, după ce a trecut prin ceea ce a trecut, literatura se pregătește să-și lege din nou steaua la carul politici. Mi se va spune: dar acum este altă politică, acum putem face politică adevărată, literatura poate face educație democratică etc... Poate, dar literatura trebuie să se gândească înainte de orice la literatură. Cine a zis că pictor este acela care iubeste pictura nu natura? Nu cred că „un climat constrângător” stimulează instinctul creator. Cred doar că într-un climat constrângător instinctul creator încearcă să se adapteze și să detuneze sensurile constrângerilor. Este ceea ce au făcut literaturile din est.

— Același critic îl consideră pe M. Beniuc un poet „vulgar”, „prozaic”, de „prost gust”: nici măcar antologabil. Strădăna unor spirite alese, — zice el — de la Călinescu la Lucian Raicu, de la Șerban Cioculescu la Mihail Petrovici, de la I. Negoiescu la Eugen Simion, de a „construi interpretări critice favorabile” nu poate „decât să ne înduioșeze și, eventual, să ne amuze”. El crede că „numai un cititor cu sensibilitate de... stângă poate găsi agreabilă sau demnă de admirație insolenta plebeiană” a poetului Beniuc (și-l citează pe Valeriu Cristea). Ce părere aveți

despre acest om superior care se „amuză” pe seama altor nepricepători?

— Două chestiuni rezultă, ca să zic așa, din întrebarea d-tale. Una privește pe M. Beniuc, alta pe comentatorul lui de azi. Să începem cu cea de-a doua, căci este mai simplă. Criticul citat zice că din poezia lui Beniuc nu rămâne nimic și că noi toți, ceilalți, ne-am înșelat. El se amuză și, din când în când, dacă înțeleg bine reacția lui, se înduioșează citind azi pe poetul venit de pe Crișuri... Ei, și? Să se amuze, să se înduioșeze cât vrea. Asta nu schimbă în nici un fel lucrurile. Dacă vine cineva, firea isteasă, și zice că Argezei este nul ca poet și discreditat ca om nu înseamnă că, gata, Argezei a ieșit din câmpul poeziei și că numele lui trebuie ștears din manualele școlare. Detractorii au viața lor, rațiunile lor, ambițiile lor. Vor și ei să intre în istorie cu acest titlu și istoria, perfidă cum o știm, îi primește. Nu-ți rămâne decât să le urezi, ca personajul marelui Mateiu, „călătorie sprâncenată”... Căzul Beniuc este, adevărat, de alt ordin. El a scris aproape o sută de cărți de poezie (ceea ce este o aberație, cantitatea asfixiază calitatea) și a făcut, ca președinte al Uniunii Scriitorilor în epoca stalinistă, ceea ce bănuim că a făcut. În 1978 am citit și recitat toate scrierile lui Beniuc și am scris în „Scriitori români de azi”, I, un capitol amplu în care am spus exact ce am gândit despre această imensă cantitate de versuri. Ideea mea este că din această cantitate astronomică de versuri se pot alege o sută de poeme bune care să-l reprezinte pe el și o anumită direcție în lirica românească. Este limpede că Mihai Beniuc este un poet înegal și că versurile lui encomiastice din epoca stalinistă (gen „Cântec pentru tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”) sunt înșinoase pentru un talent. Din el rămân, însă, versurile de început, remarcabile, îndeeșbi acelea din volumul Poezii din 1943, premiat de „Fundatiile Regale”. Rămân și alte poeme, din faza bătrâneji, când poetul-haiduc trece printr-o criză existențială... Călibd Beniuc, omul social, secretarul Uniunii, individul evident plin de complexe (unele psihanalizabile) și de fantasme, acesta trebuie determinat și înfățișat în spiritul adevărului și cu documentele pe masă. Cât despre sugestia d-lui Alex. Ștefănescu că poemele, fărâșești ale lui Beniuc nu pot plăcea decât unor cititori cu o „sensibilitate de stângă” (așa, ca Valeriu Cristea, precizează el) ce să zic? Zic că, în chip logic, dl. Ștefănescu se consideră pe sine un cititor de dreapta. Și mai zic că asta este o mare descoperire în critica literară: împărțirea politică a cititorilor de poezie. E tare dl. Ștefănescu!

— Criticul Sami Damian scrie în „România literară” un lung articol, „Porți închise”, conchizând că scriitorii ca Marin Preda, G. Călinescu, C. Noica, Vințilă Horia sunt „porțile închise” ale literaturii și spiritualității românești. Cum le mai deschidem?

— Am polemizat în câteva rânduri, în ultima vreme, cu S. Damian pe teme asemănătoare. Obsesia lui că literatura română are porțile închise este, evident, falsă, iar intenția lui de a culpabiliza literatura română este primejdioasă. Este de mirare că un om pe care-l știam cumpănit întreține, cu o perseverență demnă de o cauză mai nobilă, în jurul marilor valori spirituale românești un sentiment de culpabilitate. Atacurile lui împotriva lui Preda sunt pentru mine de neînțeles. De neînțeles fiind seama de opera lui Preda și de relațiile criticii lui S. Damian cu această operă. Acum i se aduce prozatorului învinuirea că „nu-i place” Nietzsche. Acesta ar fi semnul „închiderii (lui) spirituale”. Poate fi acesta, te întreb, un argument intelectual serios? Este doar absurd. C. Noica spune într-un articol că lectura lui Preda din Nietzsche este bună și că întrebările pe care le pune prozatorul sunt, filozoficește, valabile. Vine acum dl. Sami Damian și zice că nu, aici este un semn de închidere, un complex spiritual, că Preda nu vrea să deschidă poarta spre Europa... Utopie neagră! S. Damian, care-i un om care înțelege când vrea să înțeleagă, ar trebui, totuși, să știe că a culpabiliza valorile unei culturi este un act inadmisibil pentru un intelectual. Impresia mea este că el îi caută nod în papură lui Marin Preda și că judecă pe G. Călinescu cu o ușurință care este bizară la un interpret avizat (de drept, mai vechi, în alte timpuri și cu altă umoare!) al lui G. Călinescu.

— Sunteți profesor la Universitate. Știu că demult invitați scriitori să le vorbească

studentilor. Aflu acum că, în locul unui scriitor, profesorul filologi le conferențiază șefi de partid, ca dl. Corneliu Coposu. Dacă mă gândesc că politica a intrat și în biserica, de ce n-ar intra ea și în amfiteatrul universitar. Ce spuneți?

— Adevărat, pe la Cercul de Critică pe care l-am condus timp de 16 ani au trecut, cum zici d-ta, Marin Preda, C. Noica, Nichita Stănescu, Sorin Titel, Alex. Ivasiuc, Radu Petrescu și mai toți scriitorii români importanți ai momentului. Azi nu mai intră nici un scriitor în Universitate. Aflu din ziare că apar, în schimb, oameni politici. La începutul anului '90 studenții au cerut ca în Universitate să se predea adevărul, nu să se facă politică. Am fost de acord cu ei și am rămas și azi la aceeași părere. N-a fost așa și nu-i nici acum așa. Ce-i curios este faptul că studenții s-au întors în amfiteatre și s-au pus serios, am impresia, cu burta pe carte, în timp ce profesorii din Universitatea bucureșteană fac, cu fervoare, politică. Ei votează în consiliile universitare în funcție de opțiunile lor politice. Am un exemplu: în Consiliul Facultății de Litere a fost respins de două ori dl. Ion Coja (un profesor eminent) numai pentru faptul că dl. Coja face parte din alt partid politic decât acela aflat de unii membri ai consiliului. E drept acest lucru, este firesc să se dea un vot politic atunci când este vorba de promovarea profesională a unui individ? Mie mi se pare că nu și, procedând astfel, introduc un procedeu primejdios, care, de altfel, a funcționat și în timpul în care G. Călinescu a fost scos, în 1949, din Universitate. Și după el atâția profesori. Sunt de părere că în Universitate trebuie să se facă, nimic altceva, decât carte și că în Amfiteatrul Odobescu să nu intre decât aceia care vor să facă politica ideilor. Cealaltă politică o pot face în afară, în gazete, în întruniri publice, prin mijloacele mass-media etc. Faptul că rectorul Universității se întâmplă să fie și liderul unei formațiuni politice și că el însuși încurajează această confuzie de planuri dă de gândit. Citesc în ziare că, recent, rectorul a participat la un bal al bobocilor și că apariția lui pe scenă a fost însoțită de cunoscutul slogan împotriva adversarului, mai norocos, din 27 septembrie și 11 octombrie. Frumoasă primire. Spirit cu adevărat academic. Dar în Universitatea bucureșteană (îndeosebi la facultățile umanistice) se întâmplă și alte lucruri curioase. Promit să scriu într-o zi despre ele.

Iată și o „temă” politică pe care în prelegerile universitare nu aveți cum s-o ocoliți: romanele cu activiști ale „obsedantului deceniu”, după expresia lui Marin Preda. Asemenea romane au scris Marin Preda, și Titus Popovici, și Buzura, și Breban, și D. R. Popescu, și, iată, și Petru Dumitriu, „Ne-nălmim la judecata de apoi”. Firește, alții le-au scris gata moarte, nu despre acestea e vorba. Au „greșit” scriitorii mai sus citați că au scris asemenea romane? Mie mi se pare că, precum „Comedia Umană” a lui Balzac e plină de „activiști” lumii lui — bancheri, contabili, politicieni, cuprizeri, cămătari, deputați, activiști sociali, revoluționari și reacționari —, tot așa, nu putem exclude nici din proza de ieri pe activiștii lumii din care a ieșit Valeriu Cristea are, cred, dreptate, când se întreabă, retoric, în cronica dedicată romanului lui Petru Dumitriu: „a greșit scriitorul admitând și pete de lumină în bezna lumii pe care a descris-o în romanul său?” Dv. ce credeți?

— Cred că depinde de valoarea estetică, (inclusiv cea morală) a romanului. Scriitorul poate să-și aleagă epoca și tipologia care îi convine. Adevărat, „activistul” a fost un personaj al vieții noastre sociale. Nu văd de ce prozatorul l-ar ocoli. A, dacă scriitorul vine și spune că „activistul” este personajul esențial, simbolul, motorul lumii românești și toate celelalte bazaconii... atunci se schimbă lucrurile. Multe romane despre obsedantul deceniu sunt proaste pentru că sunt proaste și ies, deci, din discuție. Iar altele, mai bunăsoare, sunt false pentru că prezintă dramele activiștilor de partid în epoca dogmatismului. Te cuprinde duioșia când vezi ce au suferit oamenii aceștia, simbolurile, motoarele lumii etc.. Fals. Pe mine mă interesează, când este vorba de un roman politic, ce s-a întâmplat cu individul, nu cu secretarul-doi de la raion care era mâncat de secretarul-trei... Au apărut și cărți realmente substanțiale despre obsedantul deceniu. „Cel mai iubit dintre pământeni” este un exemplu, dar și ciclul epic al lui D. R. Popescu (acela care începe cu „F”), povestirile lui Fănuș Neagu (îmi amintesc și azi cu ce emoție am citit splendida lui

povestire „Acasă”), romanele lui Petru Dumitriu scrise în Occident. Și altele pe care nu le mai citez. Și apoi când Preda scrie despre „Era ticăloșilor” cititorul înțelege că nu-i vorba numai de epoca stalinistă. Cititorul a înțeles ce trebuie. Valeriu Cristea are dreptate: în orice epocă, sub orice regim politic, trăiește și pălăiește o lumină a umanului în individual agresat de istorie. Un prozator autentic vede todeauna această complexitate a omului. În fond, un activist politic, nu este, cu necesitate, un canibal, cum nu putea fi, ieri, un inger. Numai prozatorii fără o gândire artistică profundă identifică individul cu o schemă...

— I-ați cunoscut, în a doua lor patrie, la Paris, pe scriitorii români care au ales să rămână în „lumea liberă”. Cum vi s-au părut atunci, înainte de '89 și cum vi se par acum, după revoluție, în raporturile cu țara, cu lumea de acasă, cu colegii lor din România?

— Cum i-am văzut se poate deduce din jurnalul meu din 1977 („Timpul trăirii, timpul măturării”), cum îi văd azi... diferă într-o oarecare măsură. Încep prin a spune că sunt și ei români și se manifestă la Paris așa cum se manifestă comunitatea intelectuală la București: partide, grupuri de interese, grupuri de presiune, intoleranțe, simpatii și antipatii... Încerc să-i înțeleg și le cer să facă același lucru. Nu prea reușim, din păcate. Intoleranța se poartă, este contagioasă. Emigrația (mă rog, o parte a ei) a jucat un rol important în ultimele decenii. Vorbesc de cea care s-a manifestat în sfera culturii. Au spus adevărul pe care noi nu l puteam spune integral, au sprijinit oamenii de talent din țară. Este un lucru important, nu trebuie să-l trecem cu vederea. Mă refer, în special, la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, dar și la alți oameni de bine care au jănit și în cultura română. Unii dintre ei au creat opere valoroase și operele intră, azi în câmpul de percepție al cititorului român. Ele trebuie introduse în peisajul literaturii postbelice cu înțelegere și obiectivitate. Am participat, nu de mult, la un colocviu la Avignon cu tema: *exilul și literatura* și am remarcat faptul că tensiunea dintre scriitorii

cumpătul și să fac azi ceea ce am făcut și ieri: să-i citeșc fără prejudecăți pe scriitorii contemporani, indiferent de unde vin și unde s-au stabilit și să apăr (fie-mi iertat orgoliul) valorile spiritualității naționale. Este zestrea noastră cea mai de preț. La acest punct am un mare model intelectual: E. Lovinescu. Mă țin încă în linie lovinesciană... chiar dacă pentru acest lucru îmi pierd prieteni care mi-au fost dragi. Am și eu încăpățânările mele.

— Citesc în „Caiete critice” aceste titluri: „Contestarea lui Argeș”, „Eliminarea lui Călinescu de la Universitate”. Nu s-a ăscut bine cerneala acestor contestații și iată că ei sunt omorâți a doua oară în zilele noastre. Ce resorturi credeți că stau la baza acestor contestații violente în care mai toată lumea contestă pe toată lumea?

— Am scris de multe ori despre acest fapt grav și, într-un anumit sens, am răspuns înainte la această chestiune. N-aș vrea să mă repet. Atrag doar atenția că asistăm la o mistificare, la o nouă mistificare în cultură. Iată câteva aspecte: 1. contestarea este concentrată asupra lui Argeș, Sadoveanu, Călinescu, Preda... iar ceilalți, cei care au tras sforile realismului socialist și au fost torționarii culturii sunt lăsați, bine mersi, deoparte... 2. tendința este ca epoca stalinistă să fie scoasă din discuție, deși atunci pușcăriile au fost pline de intelectuali; unii dintre ei n-au mai ieșit de acolo... 3. discuția se rezumă la epoca lui Ceașescu și, chiar și aici, se face o selecție... partinică. Cine e cu noi și combate bine la gazete e bun, cine are altă opinie ajunge ca Valeriu Cristea, Marin Sorescu, Fănuș Neagu și ca mine: noi suntem „oamenii puterii”, umblăm împotriva adevărului și păzim, vorba lui S. Damian, porțile spiritului românesc cu nu cumva să poamească românii spre Europa... Atât de bine ne merge încât Valeriu Cristea este aproape șomer, iar „opozanții” ca Mihai Sin și Eugen Uricariu, prizoniți de puterea instalată în decembrie '89, au ajuns atașaji culturali la ambasadele române: unul în Italia (dl. Uricariu), altul în Israel... Apropo de Eugen Uricariu. Cineva îmi semnlează faptul că în trecere prin țară, în drum spre Roma (venind de la Atena), a avut timp să-l

acest timp să se plângă în străinătate de faptul că în România nu este o veritabilă democrație și că el și alți confrăți au fost trimiși în surghiu, pe banii statului, la Paris, Roma, New York etc. Frumoasă poveste, ce zici? Sesizezi profitabila șmecherie?

— Un subiect gîngăș. Atracția pe care mișcarea legionară a exercitat-o asupra unor mari intelectuali români. De ce tac istoricii? Ce credeți că putea atrage acele mari spirite către o mișcare ce a dus până la urmă unde a dus?

— Istoricii (inclusiv istoricii literari) tac din inerție. Va trebui să citim cum trebuie cu liniște și cu obiectivitate) presa și literatura din anii '30 pentru a vedea ce s-a întâmplat atunci cu tânăra generație. Țin anul acesta un curs despre eseistii din anii '30 și pot să spun că recitind cărțile acestor tineri am ajuns la anumite concluzii. Trebuie să depășim schemele, mentalitățile comuniste și să analizăm *toată* istoria noastră, antebelică și postbelică. Să vedem de ce au intrat acești tineri străluciți într-o acțiune politică extremistă care a dus la asasinarea lui Iorga și, neapărat, să reconstituim evenimentele care au provocat, după război, lichidarea vechii intelectualități românești. Este o tragedie. Un coșmar. Încercarea unor politicieni „elitiști” de azi de a actualiza ideile politice ale lui Nae Ionescu mi se pare o aventură care oscilează între bizarerie și absurditate. Nae Ionescu voia desființarea vieții parlamentare, dictatura maselor, un stat corporativ și libertate de acțiune pentru „Cetele de voinici”. Putem construi democrația românească de azi cu aceste idei? Nu cred. Elitiștii noștri alegă, cred, după o utopie neagră. Nu sunt de acord nici cu cei care, prinși într-o schemă ideologică, vor să-i țină, în continuare, în carantină pe acești filosofi originali, oameni de idei, scriitori de prim ordin. Nu vom ajunge niciodată la adevăr dacă nu lășăm zarva, resentimentul, complicitatea politică deoparte. Noica, Cioran, Eliade sunt, înainte de orice, mari scriitori. Să vedem motivația și tragedia din opțiunea lor politică.

— Cineva a spus cam așa: „am să lupt toată viața pentru ca tu să poți avea altă părere decât mine”. Cum vi se pare democrația noastră din acest punct de vedere?

— Nu cred într-o democrație a intoleranței, cum nu cred că este posibilă democrația într-o țară săracă. Iată pentru ce am optat, încă din ianuarie '90 pentru „încălcarea toleranței” (este titlul unui articol apărut în „România literară”). Bănuiești ce a urmat. Nu mi-am schimbat nici astăzi această credință. Fără înțelegere și toleranță nu vom construi nimic durabil. Intelectuali ar trebui să-și dea seama de acest fapt. De certurile, intoleranțele lor au profitat oamenii descumărați, gata să se adapteze imperativelor epocii. M-am întâlnit zilele trecute, după mai bine de doi ani de zile, cu dl. Alex. Paleologu pe scările Uniunii Scriitorilor. Am schimbat două-trei propoziții cu el și ne-am promis o convorbire mai lungă. Aș vrea să-l întreb tocmai despre toleranță și intoleranță în sfera spiritului și în sfera socială. Poate ajungem să ne înțelegem. Înainte de decembrie '89 vorbeam aceeași limbă.

— Se susține că literatura parabolică ori esopică nu mai are nici o șansă. Vor prelua puterea reportajul și „literatura de frontieră”?

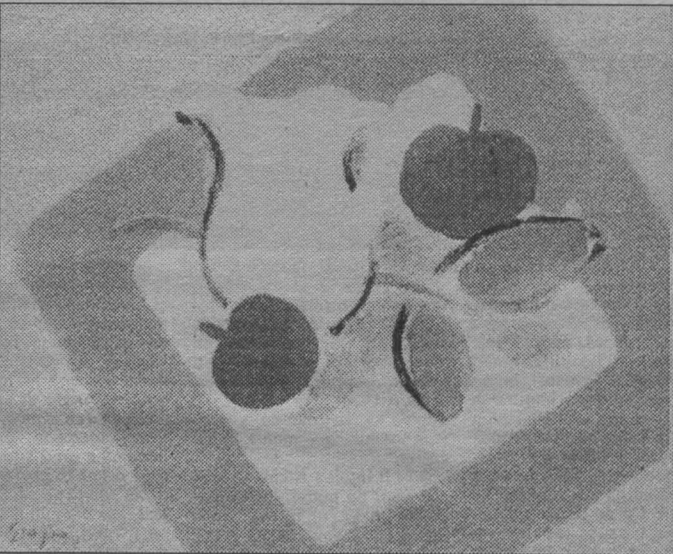
— Reportajul poate lua puterea în presă. Literatura de frontieră are șansele pe care și le construiește. Stilul „esopice” și-a pierdut, într-adevăr, din importanță, dar oricând poate veni un mare roman parabolic. În genere, literatura își adaptează formele la sensibilitatea timpului și la orizontul de așteptare al cititorului. Azi se citește mai mult literatura-document (jurnalul intim, memorialistica etc.) și este de înțeles de ce. Genurile literare vin, pleacă și revin, după o lege misterioasă.

— Din zvorniri am auzit că ați refuzat să vă „înhamăți” la Ministerul Culturii. Oricum, cultura scrisă este, zic unii, la pînănt, celelalte așijderea. Vedeți o ieșire din această criză de încredere în cultură?

— Văd o ieșire și anume atunci când vom depăși criza economică. Până atunci (adică până când cultura va trăi, economicște, din resursele ei), statul trebuie să subvenționeze cartea, teatrul, revistele de cultură. Când moare o revistă, se pierde o șansă pentru spiritul național. Când nu debutează poezii, ceva grav se petrece: dispar îngerii din lumea noastră profană. Cât despre zvonurile pe care ziceți că le-ați auzit, ei bine, nu pot să vă spun decât că ele au ajuns și la mine.

C. STĂNESCU

(Interviu reproduc din „Adevărul literar și artistic”)

Vasile GRIGORE - Natură statică cu pătrat violet

români din țară și cei din străinătate tînde, din păcate, să se agraveze. Am multe surprize. De pildă una: s-o aud pe d-na Monica Lovinescu susținând la Televiziunea Română că ideea autonomiei esteticului ascunde o lașitate și că este mai grav ce faci (și, inevitabil, ce gîndești) azi, decât ce-ai făcut ieri sub regimul lui Dej și Ceașescu. Este un paradox care mă pune pe gânduri. Pe de o parte, le scoatem ochii lui Argeș, Sadoveanu, Călinescu, Camil Petrescu, Vianu, Preda pentru că au ales *Academia* și nu *Temișța* și, pe de altă parte, mila creștină, vâlul duioșiei și al toleranței: nu contează că ai participat timp de câteva decenii la acțiunea de mistificare a spiritului românesc și ai scris zeci, sute de articole encomiastice despre satriapii epocii comuniste, contează doar că, azi, combați bine, lovești în puterea asasină, dai cu săd din Isrlăk și strigi ritualic „jos...”. Că tot nu ți se întâmplă nimic, că tot ți-ai pătat nume bun. Încă o dată, curioasă logică, subtil paradox. În ceea ce mă privește, încerc să-mi țin

vădă la televizor pe Valeriu Cristea și să scrie un articol în „Luceafărul” în care îl injură ca la una corului pentru faptul că și-a exprimat liber opinia în campania electorală în favoarea actualului președinte. Dl. Uricariu este foc și pară, îl cataloghează în fel și chip pe criticul literar citat și face speculații dezagreabile despre morală lui... Să te crucești, nu alta. Vasăzică: dl. Eugen Uricariu, eternul secretar de partid al organizației PCR a Uniunii Scriitorilor din Cluj, prezent todeauna cu articole festive la 23 august și 26 ianuarie, vine acum și-l acuză pe un om care nu l-a lingușit în viața lui pe Ceașescu și nici n-a fost măcar membru de partid că face jocurile puterii și că este lipsit de morală. Un paradox al timpurilor noastre. Al doilea paradox: „omul puterii” este în pragul somajului, în timp ce dl. Eugen Uricariu, disident postrevoluționar, a schimbat deja în ultimii doi ani două ambasade: de la Atena a trecut la Roma. Cine are puterea și cine slujește, mă rog frumos, puterea? Unde se află în acest timp spiritul moral? Dl. Uricariu poate în

NICULAE

Hârșit de munca redacțională la o gazetă de provincie, Vasile Ruscescu și-a arătat darurile de scriitor relativ târziu surprinzând critica literară prin spontaneitatea și prosepțimea construcției epice.

Mereu binevoitor, de o distincție ce însemna totodată și eleganță, discret și modest, zărlitul se deduba într-un autor plin de vervă cu apetență pentru haz, culoare, detaliu și oralitate.

În urmă cu un an, cel căruiua criticii îl stabiliseră un loc notabil printre prozatorii câmpiei, a trecut, împreună cu personajele sale, încă nenăscute, Ștyxul. Îl păstrăm amintirea publicând această scurtă povestire.

Lucian CHIȘU

— Niculae, săriți, uite-l pe Niculae! striga de la poartă Prunoaica, bătrâna, ca apucată. Săriți, a venit Niculae!

Am sărit; al bătrân pe potecă, eu, de-a dreptul, prin gogonelele din bățură, lunecând printre rânduri, înfierbântat de veste. Chiar așa, să fi venit Niculae?

Plecaseră-acum patru ani, ba nu, cinci în toamna asta, în ziua când am dărâmat casa. Și-uite cât a mai trăit, nu-mi venea mie să cred, cu toate că Maia spunea că șerpii de casă trăiesc mult, cât două sau chiar mai multe case. Pe el îl moștenisem, tot Prunoaica zice, de la socru-său, Niculae; căci atunci își făcuse șarpele culcuș sub prispă, și n-a plecat nici când pragul era lovit de zăpoare. Întră adânc în pământ sau o lua în sus pe perete, cine știe! Și de trecea primejdia și se zbicea bățătura ne pomenean cu el, ca vitele curții care trag seara acasă. Îl botezaseră Niculae și-așa i-a rămas numele, că unde mai pui pe bunicul tot Niculae l-a chemat, iar pe taică-meu — care o moșteni — la fel.

De la noi șarpele a plecat, cum spuneam, în ziua când am dărâmat casa aia veche. Cum au început topoarele să lovească la tălpiile casei, a scos somnoroșul capul, l-a înălțat spre prispă, răsucindu-l de câteva ori, parcă a mirare, adică ce e, bă, cu voi, ce vă găsi? Nemulțumit se vede de tăcerea noastră, s-a deșirat cât era de lung, și era lung, cam cât o codriște bună de bici, luând-o făș, făș la vale, cu orăntăniile curții după el, orânduite de-o parte și de alta de parcă i-ar fi dat onorul.

Îl văzusem de multe ori pe Niculae, dar niciodată nu mi s-a părut atât de trist și de opărit la față! Când era zăduful mare, ieșea la troc, molatec, netreznit de-a binelea și bea apă cu bobocii. Își încălzea o vreme burta la soare și iar făș, făș, nebăgat de nimeni în seamă, intra sub prisma casei.

Ba Prunoaica spune că odată l-ar fi văzut chiar ea cu ochii ei la vacă, iar asta întorsese capul și-l lingea ca pe vițel. N-o fi văzut toanta că e Niculae, ori îi plăcea, vezi bine, cum o suga ea?

Când a plecat din curte ne-am ținut toți după el, pas cu pas în urma funiei ce-o lăsase în praf drumului amestec cu paie și fân.

Să vedem unde intră, peste ce casă dă norocul, c-așa se zice, și vorba era veche, casa cu șarpe e norocoasă, de foc și alte belele e ferită neam de neamul ăloră de-or stăpăni-o. Da' nu cumva să intri în păcat și să te atingi de el? Ca să-l gonești era nebulie curată!

N-o pățise Veta lui Gheorghe Pârloagă? Rău, rău o pățise, că unii și-acum zic că de-aici i se trase. Fierbea săpunul jos, în curte, și când date să-și mai vadă copilul, că-l lăsase singur pe prispă cu strachina de lapte dinaintea, găsi șarpele cubirât în poala ăstuia și cu capul în strachină. Copilul îl tot mângâia și de-o vazu pe m-așa prinse glas: „puu, mamă, puu!” Veta sări ca arsă, puse copilul în copăie și c-o furcă scoase șarpele din bățură, făcându-l una cu colbul drumului.

Noaptea se porni ca din senin un vânt neunoscut și, cum se făcu, o scântee de la focul unde făcuse săpunul — ea se jură mai încoace că-l stinsese bine, bine cu cinci căldări de apă — le pustii alergătura de-o

viață. Se zvârcolea văpaia în curte ca-ntr-un cazan uriaș, dar nici o scântee, nici una, nu sări la vecini, și se tot minunară ăștia cum le-a ferit Dumnezeu acareturile!

„Șarpele, bă, le feri, că vezi bine el se mâniașe numa pe Veta lui Pârloagă!”

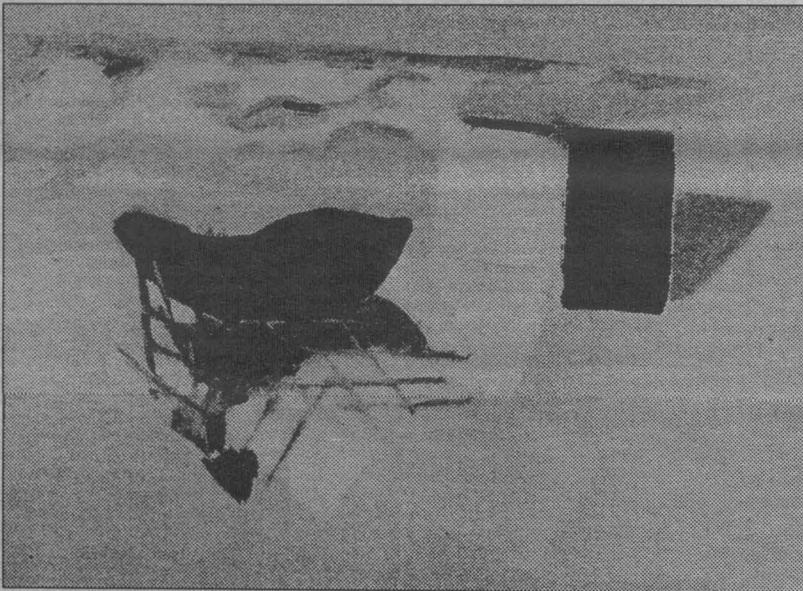
Trecu văpaia și curtea rămase golașă, golașă. Gheorghe Pârloagă sta prostiț ziuica toată și nu știa cum

Pârloagă n-o știa, n-avea cum, Veta prindea momentul când ăsta era dus și chiar de se potrivea, a doua zi era pe picere, trăgând rând la prașilă cu el.

Acu, când Nicolae o cârmi spre potecă, unii săriră bătând drumul cu tăpile încinse, cumva să-i ație calea „la Balșoi Tăcnițu, bă, ia uitai-vă”. Vecin cu noi pe parte de uitaș, un călifar cât plopul lui Bească,

și ăialaltă încremeniseră cu bărbile în piept — raportează că și ei sunt oameni! A doua zi l-au lăsat la vatră pe Ilie Cotărcă. „Nu la vatră, bă, cum ziseră ăștia din sat, nu la vatră, ci la prispă îl lăsară!”

Ilie, ca un făcut, nu se mai dezlipea de prispă; își muta scaunul după umbră și toată ziuica ținea drumul cu ochii, cătând departe, numai el știe unde. O fi așteptând pe cineva

Vasile GRIGORE - Nisipuri fierbinți

s-o-nceapă cu ce s-o-nceapă! Unde nu găsi răspunsul, or, așa să se răcorească, bănuiră unii, tărnuî într-o zi pe Veta, încind ca apucații: „ce-avuseși, fa, cu el, că nu-ți ceruse lingura la masă și nici să doarmă noaptea la țâța ta?” și dă-i până amorți, în vreme ce asta se ruga: „băte-mă, omoară-mă, dar nu-mi lua zilele că-mi rătrân copilașii pe drumuri!” Că se puise precum cățelele, șase aveau, nu degeaba Pârloagă o tot tăbăra cu vorba: „mai pune, fa, oblonul, unde arhanghelii mă-sii o s-ajungem?”

Din bătaia asta rămase cam proastă, ori se făcea, că nu trecu mult și-ncepu să țină posturile și ușa bisericii mai ceva ca babele.

Atunci se zvoni alta, că nu de la șarpe rămăsese cu vatra goală și că de sus o lovise, că făcuse cică moarte de om nevinovat „da’ pe cine omori, bă, că nu văzurăm”, se întrebau unele pe la porți.

Păi un așa om să dea cuișă cu topor-nu cap? Atunci? Cică-și făcea singură felu; lepădă de la o vreme singurii copii, de gura lui bărbat-său. De-l venea ceasu, vâruia, lăpea prispă, își spăla și-și primenea copii, apoi scotea fusul de unde-l avea ascuns. Intră în odaie, trăgea perdelele și-și făcea felu sub icoană și cu candela aprinsă.

ferit de-o vreme de mai tot satul. „Nu, se grăbiră alții să le la vorba din gură, cu ochii pe șarpe. N-are ce căta la ăsta c-a spurcat casa de când e șăf pe la G.A.C.-eu. Nu Nicolae îi trebuie lui, știm noi ce, și-o să vină vremea aia, mama lui de călifar.”

Să-i fi înțeles Niculae, că o coti ușor pe podeț, îndreptându-se în vâzului tuturor spre poarta lui Ilie Cotărcă, până mai ast-toamnă miștion în partea aialaltă a raionului. Băiat din satul nostru, sărac și cuminte, singurul care se alesese bun din ai lui Bibu Cotărcă. Aștia semnasera primii în sat cererile la G.A.C., dar tot el plecară primii care încoto când au dat de greu. Ilie venise sergent din armată și nici nu-l trecuse bine semnul chipiului de pe frunte când venira după el de la raion și-l puseră miștion în alt sat. Dar n-a durat mult. Cică, așa zice satul, știu eu de-o fi fost chiar așa, i-ar fi adunat odată primul raionului, unul de-l chema Bălanu, alb după nume, da’ negru-n cerul gurii și le-ar fi spus așa și pe dincolo, să strângă șurubul, să poarte mănșii numai la sărbători legale, că lupta de clasă e ascuțită la maximum, că ei, țărani, așa și pe dincolo.

„Raportează, s-ar fi ridicat Ilie —

și dincotro? Altfel, prin sat nu mai ieșea și nici cu oamenii nu se mai amesteca. Tocmai el, Ilie Cotărcă, dus cu fala peste cinci sate că șulera ca mierloiu din solz de pește și staroste de căluș altul ca el nu e!

Mai încoace, venira să-l întoarcă-n grad și drepturi, dar nu-i primi în curte și le zise peste poartă să caute alții, că el atât, alte drumuri îl așteaptă. Și se potrivea, săracul! Muri pe primăvară de ofiță, alții nu, că i s-a pus pe inimă ce făcuse, dar mai ales ce văzuse. Cine știe?

Dar uite că șarpele îl ochii și

pe el. Se lipi de arșița drumului și, parcă a lehamite că ne duce căld în spate, cătă încet dar sigur spre marginea satului. L-am dus din urmă ca pe-o vacă la păscut până hăt, la groapa lui Mucea, și văzând că ieșisem binisor din sat ne-am întors la rosturile noastre. În poartă, cu bariful la ochi, Prunoaica se tânguia: „Plecă, maică, Niculae! S-a duus sporul din căpștelea noastră!”

Că acu, cum se făcuse, tot ea să dea vestea c-a venit Niculae. Și p-asta ce-l apucase adică? I se strepeziseră dinții prin străini, ori simțise c-am ridicat casă și-l așteaptă prispă nouă?

Asa gândeam când mă rostogolisem după gurgul cu vrejurile după mine. Când colo,

ce văzurăm? Un șarpe negru, mocirlos, cu teasta teșită, ieșit pesemne din papura lui Măcăcă, vecinul de peste drum. Că doar ce-o adusese din balta Șovăitelor. Proștiți la arătare, ăla bătrânul n-o iertă, o înțepă iar cu vorba ce l-o ținea drept jiiău: „Nu-ți spui eu, leagă-ți, femeile, ochelarii!” Era și așa un adevăr, de mult ar fi fost cazul, ba tata i-i tocmise la țarg, dar baba, nu și lui! Se ferea de ei ca dracu de tămăie, nu cumva să zică satul că seamănă cu una, Zdroanca, nărvită la lucruri necurate.

P-asta adus din baltă în snopii de papură ai lui Măcăcă îl ciuguliră orăntăniile de la fântâna moșului, solz cu solz, numai coada n-o dovediră. Și -asta mișcă până soarele se dete de-adura dincolo de coama satului. Că nici azi nu știu ce legătură să fie între soare și coada șarpelui; p-ailaltă, dacă învăț șarpele pe deasupra capului se pornește vântul din senin o încercasem singur pe când eram cu oile în Rudărie.

Intr-o vară secetoasă, că și pasările cerului picau cu ciocurile în țărâna drumului, ne-a murit jumătate din oile clățărilor. Le luam de picioare după ce le tăiam urechile, înșirându-le pe-o șfoară să le vadă stăpânii toamna semnele, și le aruncam în fântâni. Multe și dese dar și ele sterpe, cu gurile negre, căscate spre cer. Într-una din astea a omorât tata un șarpe mare și gras, cu capul cam cât măciuca bătei ce-o purta Lie Puienaru pe când făcea căld cu al bătrân. Era băgat mai bine de trei sferturi în hoitul fântânii și cu capul morfolea borhotul unei oi ce doar o aruncasem. Dintr-o izbitoră de topor, în două l-a făcut taică-meu iar eu, până seara, sărind pe burduful oilor, i-am tot învățat coada pe deasupra capului, doar doar s-o porni firicel de vânt. Da’ nimic. Și tare ar mai fi avut nevoie câmpul, săracul, de-o boare, că se prăpădea cu zile!

Și-așa cu Niculae. M-am întors la pomostit, mânat din spate de țargă și limba ascuțită a bătrânului, că-i simțeam în ceață împunsătura, „mână, bă, mână, că uite, pică soarele, și-am lăsat snaga oamenilor p-un suflet străin. Dracu, el mă puse să umblu cu tine prin școli! la fâ-mi tu socoteala, un rând de toale, două oi și-o mie de lei pe an; avere, bă, avere! N-o dădeam la străini, rămânea în curte ș-ajungeai și tu om, pe când așa, ai la noi să mănâncă nimici!”

Nici nu știu când m-am tras în fânul din podul grajdului. Parcă prin vis l-am simțit pe al bătrân căutându-mi mâna: „uite, bă, șapte poli, e tot ce am, i-ai și fă-te domn!”

M-am sculat la ultimul cântat al cocoșilor, că până la gară, la Ușica, era de mers. Mai prinsei o dată curtea-n ochi și trecui spre poartă. Când s-o deschid — aia bătrân!

Mă îmbrățișă puțină, stângace, și mai mult îmi împinse în mână o legăturică, oftând în urma mea:

„Niculae maică, Niculae!”
Peste câteva ceasuri eram în tren; cu cei șapte poli de la taică-meu să mă fac domn și cu legătura de la Prunoaica. O desfăcu când mă răzbi foamea. Două pitișoare, mere și busuioc sfîințit de la candelă.

Vasile RUSCescu

NICHITA

Scrisoarea

Vom încerca în cele ce urmează nu o justificare autobiografică a spiritului nostru, singurele care s-au dus totodată nesigurătății, cât o repede ochire asupra ființei vii a poetului, în măsura în care el există.

Starea de vis, de neconfundat pentru noi cu starea onirică și cătuși de puțin cu cea a beatitudinii tâmpie sau a coșmarului ganglionar, - starea de vis ca aspirație și unică virginitate vie, - moartea la rândul ei având o natură virginală, - starea de vis e forma dezalienării omului.

Ideea de fericire, observăm că ni se substituie perpetuu și că se substituie perpetuu a ceea ce în mod mai degrabă fiziologic am numi starea de fericire propriu-zisă în fapt confundabilă cu un organ difuz în căutarea unui organ numit semn, semnificat, noțiune.

Starea de tensiune a gândirii ține de accident iar nu de lege, - gândirea însăși, din acest punct de vedere, fiind o alienare față de real, o emigrare față de existență, o neîmpăcare cu ființa, mai întâi proprie și mai apoi generală, - o neîmpăcare cu ființa tradusă prin tipat, prin urlet, prin râs sau prin plâns, prin jubilație sau prin melancolie, prin ființa restrânsă la o formă concretă, cum punctul abstract înțelege abstract, - centru al cercului abstract.

Lungimea materială a existenței nu acoperă aspirația individului.

Împăcarea cu acest dezechilibru atrage de la sine împăcarea cu starea naturii și a lucrurilor în genere, renunțarea la mirare și deci apariția firescului, cel îndurerat sau cel vesel.

În cazul poeziei, împăcarea și echilibrarea cu firescul apare în mod nefiresc și necesar totodată, - provocarea unui firesc al firescului prin autodistrugere.

Starea multiformă a îmbrățișării, atât de tainic și de expresiv exprimată de reprezentarea zeului indic cu șapte brațe și două picioare, încercuit de orizontul unei ghirlande, e numai o literă ce se topește în absența văzului și a pipăitului.

Capacitatea de a iubi e cu mult mai mare decât trupul ce o susține, - de a cunoaște mai mult decât timpul înțelgerii și al reflectării, starea de loc olimpică a fătului urlând și cerând țâță, - toate acestea atrag după sine paradoxul tragic al poeziei.

Există un mesaj deasupra cuvântului, care nu are natura biocurenților și nici cea a telepatiei.

„Să vrei până la sută
Să poți până la șase”
cum intuia în mod barbar poetul, te duce în tulburare la o exclamare, dar exclamarea ca formă imperfectă a mirării naște întrebări.

O întrebare simplă este aceea a nevoii general umane de poezie că de ce este.

Mai apoi o întrebare rudimentară și necesară se pune că ce este acela un poet. După aceea, cu grijă cum suntem, și se poate vădi aceasta dintr-o lectură indiferentă a textului, ne-am mai putea întreba că de ce prin nefiresc prefăcem firescul în firesc și că de ce tocmai acela care plin de melos transformă ludic în podoare, tocmai acela de care cu toții avem atâtea nevoie, tocmai acela e primul care se stăramă sub propriile lui legi, atâtea de mărețe ele și atâtea de imorale el.

De ce ni se pare opera lui Shakespeare fundamentală în înțelegerea spiritului uman iar despre el, dacă știm ceva despre el, știm că a fost prieten deosebit de intim cu un lord, sau că bea până la disprețul nostru cu marinarii prin taverne.

De ce ironia lui Don Quijote ne apare ca un îndreptar al spiritului uman, iar despre Cervantes abia de ne mai aducem aminte că nu avea o mână, că avea un ochi smuls, că niște pirati au cerut o răscumpărare pentru el, răscumpărare care până la urmă

nici nu s-a plătit căci n-avea cine s-o plătească și nici măcar nu era de unde.

De ce ne tulburăm atât când citim Frații Karamazov ai lui Dostoevski și uităm cu desăvârșire că autorul lor își pierdea banii la jocuri de noroc, ba mai mult, cu o falsă podoare se ascunde faptul că ar fi violat un copil.

De ce cu toții murmurăm plini de melancolie versurile rimbaldiene.

„Oisive jeunesse
à tout asservie
par délicatesses
l'ai perdu ma vie”

ca să aflăm mai apoi că el a făcut trafic de arme prin Africa și a vândut până când și sclavi, că i s-a tăiat un picior în nu știu ce spital și că târziu de tot, după moarte, când era considerat geniu, i s-au găsit toate manuscrisele refăcute cu propria sa mână și vai nouă admiratorilor lui, cu mult mai slabe decât cele din adolescență.

De ce a fost dat în judecată Baudelaire pentru Florile răului de către propriul său stat aproximativ în același an cu Domnul Flaubert, care purtau amândoi lavaliera și visau să ajungă academicieni.

De ce autorul sublimului poem Anabel Lee, Edgar Allan Poe, acel poem care este cea mai apropiată respirație dintre doi îndrăgostiți, de ce tocmai el a murit mort de beat într-un șanț cu prilejul unor alegeri electorale din nu știu ce oraș pierdut din vasta America?

Dacă știm prea bine că muncitorul are bolile profesionale ale muncitorului, că minerul bunăoară după ani și ani de zile se îmbolnăvește de silicoză, dacă știm foarte bine că medicul chirurg cel care taie carnea omului ca s-o vindece și o coase cu ață de măt de pește și care este rece și netulburat când își face profesiunea lui, căci dacă ar fi cald și tulburat nu și-ar mai face-o, are harnicul obicei ca să moară brusc de infarct când îi este lumea mai dragă, de ce nu ne-am pune întrebarea legitimă care sunt bolile profesionale ale poetului.

Care sunt bolile profesionale ale celui care face ca sufletul să semene a suflet?

Care sunt bolile profesionale ale celui care face firescul să semene cu firescul și realul cu visul?

De ce Moise, care a înțeles cu vântul, era bălbăit și de ce Homer, cel care a văzut totul, era orb? Oho, oho!

(„Lucașăru”

11 Decembrie 1982)

„Pe un pedestal stă sângur, dăltuit
în perid mată,

Un colos cu oșii albaștri și cu
buza sângeneră,

Căutând în jur de sine cam sfios și
rădăcit.

Un pulovăr ca o zale preste
peptu-i stă lipit.

Vipele cârunt-e cade preste
frunte. (Ah, bătrâne,

eu privii aceste pleoape și strânsei
aceste mâne,

și vorbirăm împreună, dard nu
te-am cunoscut.

Drămuim în poezia-ți cât e aur
și cât lut,

Făr-atunci a înțelege că de aur
doar o vând

Dacă-n munte se găsește stins în
peatra cea bătrând,

E tot muntele de aur și minune e
a lumii,

Rău îmi pare de acestea, și destul
rușine-acu mi-i)

Haide, cu tădăgnată voce
spunerea o-ncepe

Unde în cuvânt se luptă a simți și
a pricepe

S-unde-a fi ca un balaur săgetat e
de erând.

Sângele gravid învește uluirea unui
gând.”

Mircea CĂRTĂRESCU (Levănțul)

VASILE BOGREA ȘI REFRENUL „LERUI LER” DIN COLINDELE ROMÂNEȘTI

din spațiul românesc, în care apare refrenul *alleluia*. Primul este din lucrarea lui W. Scheffer, *Die französische Volksdichtung und Sage*, și este un cântec pe care copiii din împrejurimile Reimsului îl aveau în repertoriul lor de Crăciun: „Je vous salue avec honneur/ N'oubliez pas les brouillonneurs/ Un jour viendra/ Dieu vous le rendra./ *Alleluia! Alleluia! Alleluia!*”. Cel de al doilea text, un Noël de cour” din secolul al XVI-lea, este citat din cartea *La Chanson française du XV-e au XX-e siècle*: „Un garçon de Nevers/ Sur un luth agréable/ Chante mille beaux vers/ Sur tous lestons divers/ Mêlant sa chanterie/ De trompette et clairon/ Don, don/ Avec *alleluia*/ La, la/ A Joseph et Maria.”

În fine, a treia orăv V. Bogrea s-a exprimat asupra acestui refren cu un prilej necunoscut până acum, care ni se dezvăluie dintr-o scrisoare inedită, aflată în arhiva folcloristului Gh. Vrabie, pe care ne-a pus-o la dispoziție doamna Georgeta Vrabie. Discuția a avut loc la Cluj, la Societatea de Etnografie, într-un cerc de învățări, probabil când Silviu Dragomir și-a susținut comunicarea pe care avea s-o publice mai târziu, *Scritoriile raguzani și refrenul colindelor noastre* (în *Anuarul Arhivei de folclor*, IV, 1937), prilej cu care au participat la discuții G. Vâlsan, R. Vuia, G. Giuglea, Th. Capidan și V. Bogrea. Discuția a fost, se vede limpede, tensionată. Reproducem în întregime scrisoarea lui V. Bogrea:

„Cluj, 7 februar 1924

Dragă Vâlsan,

La unu porte conseil.

M-am răzgândit. Aveai dreptate tu așeară: eu nu-s „folclorist” și, în orice caz, Giuglea e mai „folclorist” decât mine.

Prin urmare, te rog să iei act că renunț la onoarea de membru în comitetul de redacție. O pot face cu atât mai lesne, cu cât hotărârea n-a fost luată cu majoritatea regulamentară - și sunt sigur că toți ceilalți membri ai comitetului Societății vor împărtăși surprinderea și scrupulele tale în privința calităților mele de folclorist, în comparație cu fostul tău tovarăș de excursie în

Serbia.

Alt lucru, de care cred că e dreptul meu să ți-l comunic, este că - nepricupere sau rea-credință - sumarul ședinței precedentei falsifică grosolan caracterul discuției urmată după comunicarea lui Dragomir.

Punctul meu de vedere a fost, în adevăr, că acel *Hoja, Leroi*, etc. din refrenul lui Gundulić nu e decât cunoscutul Hailerui, adică, după Dan, *halleluia*, din colindele religioase, - înțeles și interpretat ca o (...) de nume de zeiități păgâne, necunoscute altfel, - dar eu adăugam (cum am făcut-o și-n recenzia cărții lui Rosetti despre colinde) că există un *ler(iu)* „floarea vârstei”, etc. (în glosariul lui Codin), care nu cadrează în totul cu această explicație.

De aici a plecat și d. Vuia Romulus Augustulus, care nu cunoaște - a declarat-o el însuși și a venit ulterior la mine să-l arăt citatul! - pentru a-și susține punctul său de vedere, în concepția-panaceu a mitologiei solare.

I-am explicat că, în colinde, elementul păgân și cel creștin s-au fuzionat, că, în speță, Helios (soarele) a devenit adesea Ilie (sfântul) și că e arbitrar a se spune că *ler* - din refren - nu poate fi decât un reflex păgân, atâtea vreme cât avem o explicație atât de plauzibilă, integrală și cu paralele occidentale, din documente creștine (*alleluia, Doamne*) etc.

Intervenția, cu totul superficială, a lui Giuglea și Capidan n-a avut deloc, dar deloc sensul unei ralieri la părerea d-lui Vuia R. contra mea. Pot afirma chiar, că unul din acești filologi (ori folcloriști...), cari ar fi sărit în sprijinul etnografiei *en titre* contra improvizației care sunt eu, anume Capidan, a fost neplăcut surprins de redacția sumarului - și, dacă n-a rectificat o în ședință (întreabă-l, adică întreabă-l) a făcut-o din considerații, pe care tu cu simțul tău de (...) le înțelege fără comentariile altora.

Acesta am ținut să-ți spun, adăugând că rămân, ca și până acum, al tău devotat,

V. Bogrea.”

Trebuie să reținem consecvența cu care V. Bogrea a susținut, aducând și argumente personale, punctul de vedere exprimat mai întâi de Dumitru Dan. Iar din scrisoare să înțelegem bine că acele formule prin care spune că nu este folclorist, că este un „improvizat” în ale etnografiei sunt înșelătoare. Dincolo de ele, V. Bogrea își susține cu fermitate opinile.

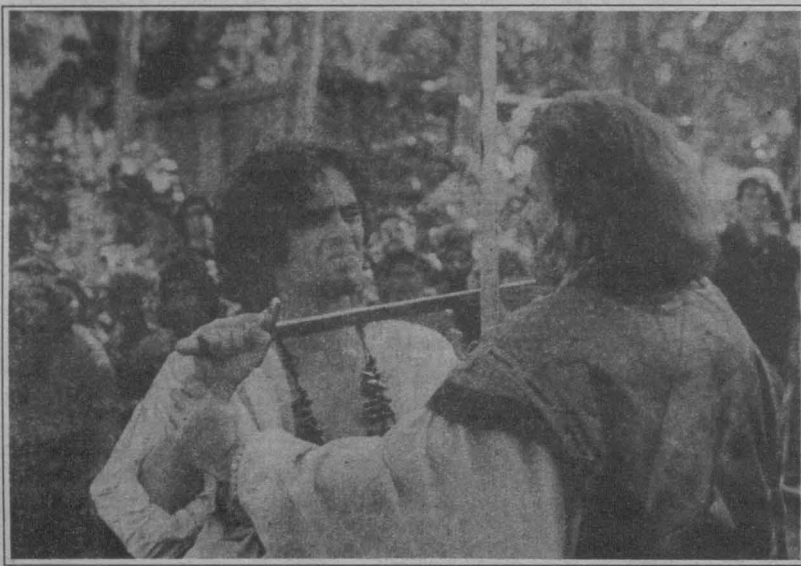
Iordan DATCU

Într-un dicționar al ideilor despre creația populară, pe care probabil se va învrednici cineva să-l scrie cândva, capitolul despre refrenul colindelor - în speță refrenul „lerui ler” - va prileji o pasionată evocare a înfrunțărilor de opinii ce au avut loc în jurul lui.

Vasile Bogrea (1881-1926) a fost, cum a apreciat N. Iorga, „cel mai învățat dintre români”. Făcuse studii de specializare în filologia clasică la Berlin (1910-1913) cu Willamowitz-Moellendorf și-și luase doctoratul în orașul amintit. Mai întâi profesor secundar la Piatra Neamț și lași, a fost apoi profesor universitar la catedra de limbi clasice a Facultății de litere și filozofie a Universității din Cluj (1920-1926). Umanist de vastă cultură clasică, V. Bogrea a publicat numeroase studii fundamentale de lexicologie și etimologie privind istoria limbii române. S-a oprit prima dată asupra chestiunii în cauză, în articolul, care a dezbătut o problemă mai bogată, *Refrenul colindelor* (p. 2, „Neamul românesc”, an.XI, nr. 148, 26 decembrie 1916, p.2). Dacă, scrie V. Bogrea, explicațiile date înainte au fost „care de care mai fantastice”, cea propusă de Dumitru Dan „pare a fi cea mai adevărată”. *Hailerui Doamne* - scrie V. Bogrea - nu e decât o alterare populară a lui *alleluia Doamne* (biblicul *halleluia Doamne*) (...) Caracterul religios al acestor cântece de stea (dintre care unele sunt înșși psalmii lui Dosoftei!) este atât de evident încât D. Dan nici nu avea trebuință să recurgă la paralele în acest sens.” A doua oră se oprește V. Bogrea asupra refrenului amintit în recenzia ce a scris-o despre cartea lui Al. Rosetti, *Colindele religioase la români* (București, 1920), în „Dacoromania” (I, 1920-1921, p. 464-470). Opinează și aici că enigma refrenului „lerui ler” „a fost dezlegată” de Dumitru Dan: „Așa-ziși psalmii *alleluia*, pe de o parte (un fragment din Ps. 136 cu *alleluia* ca refren după fiecare două versuri, v. în ms. Ac. no. 3518, f.103 v; după excerptele lui G.T. Kirileanu), iar, pe de alta, caracterul religios al colindelor propriu-zise (care fac obiectul special al studiului d-lui R.), ar fi de ajuns pentru a asigura etimologia d-lui Dan „*hailerui Doamne*= *halleluia Doamne*!” În spiritul etimologiei sale, D. Dan adușese și exemple de colinde populare franceze, unul dintre ele extras din cartea lui Jean François Blade, *Poésies populaires de la Gascogne* (Paris, 1881), colind însumând cinci strofe, din care reproducem aici două: „Quel bruit en l'air entendons-nous? Disent entre eux les pasteurs/ L'étoile nous conduira/ *Alleluia*/ Allons, réveillons les voisins/ Il y a assez de lumière: le ciel luit/ L'étoile nous conduira/ *Alleluia*.” Bogrea va aduce alte exemple de colinde, tot

FILM

CRISTOFOR COLUMB - DESCOPERIREA la 500 de ani de la DESCOPERIRE

Story-ul biografic, cu sau fără motivație comemorativă, se dovedește a se infiltra periodic între subiectele predilecte ale cineaștilor americani. Rezultatul incursiunilor în istorie construite ca pendulări între registrul realului și fictivului sunt mai întotdeauna încununate de succes. Acest fapt se petrece și cu CRISTOFOR COLUMB - DESCOPERIREA. Pentru producătorii de film americani - în cazul de față Ilya Salkind - succesul unui astfel de pelicule este asigurat de prezența pe afiș a unor nume-reclamă. În genericul filmului *Cristofor Columb - descoperirea* îl „găsim” pe uriașul Marlon Brando, deținătorul „poverii” a două

Oscaruri. Unul datând din 1954 (*Pe chei*), altul din 1972 (*Nașul*). Actorul care ține a se înconjura de o aură de mister, care cere sume exorbitante pentru orice apariție, a fost se pare atras de ideea interpretării rolului călugărului dominican Tomas de Torquemada. Alături de cunoscutul superstar, în rolul regelui Ferdinand îl întâlnim pe Tom Selleck care declară: „Am vrut să fie așa deoarece era un gen de film în care n-am mai jucat niciodată și, bineînțeles, pentru că îmi doream o șansă să joc alături de Marlon Brando, ceea ce a fost o experiență minunată”. Pentru a povesti un mit este bine să apelezi la „miturile vii”. De altfel, însăși epoca în care se face incursiunea -

Renașterea - a apelat la *întreaga bancă* de date a antichității nemuritoare ca act de spiritualitate. Rachel Ward, ea însăși descendentă din nobilime, o actriță care iradiază fragilitate, cu chipul ei coborât parcă din tablourile pictorilor secolului al XV-lea, se transfigurează cu ușurință în ipostaza reginei Isabella de Castilia. George Carraface și-a început cariera cu filme din domeniul istoricului și se dovedește a fi interpretul ideal al lui Cristofor Columb.

Acțiunea se desfășoară în plină epocă a Renașterii. Dacă ar fi să definim această perioadă și evoluția în plan spiritual a omenirii, inevitabil nu o putem

face decât ca pe o expresie a întoarcerii spre Antichitate. Eroii refac în chip misterios traseele din miturile eline. Existența și devenirea lor se constituie în *drumuri grele*, lupte continue cu dificultățile, încercări la care se supun de bună voie, spirit de aventură și motivul călătoriei.

Creatorii lui CRISTOFOR COLUMB - DESCOPERIREA studiază și refac cu minuțiozitate de arheologi acea epocă. Saga lui Cristofor Columb se poate suprapune într-o anumită măsură Odiseei. Un drum presărat de probe, cu „monștri”, înfrângeri de prejudecăți ale dogmei creștine, vicisitudini de ordin material devin condiția de bază a destinului individual care se extinde din sfera intrinsecului în cea a extrinsecului, modificând întreaga evoluție a Europei. Drumurile se constituie într-un exercițiu al șansei și neanșei. Cristofor Columb aspiră la nemurire, iar destinul său a fost să se înfăptuiască. Spre deosebire de eroii antici, lupta sa trece din sfera zeiescului Olimp, benefic ori malefic, în realitatea bunăvoinței sau a înfrângerii celei mai puternice instituții a epocii sale - Inchiziția.

Indestructibil legat de numele Inchiziției apare acela al lui Tomas de Torquemada, călugărul dominican despre care se spune că avea vocația cruzimii. Pentru cei neinițiați în tainele acelei istorii, drumul lui Cristofor Columb prin spațiile de tortură din care răzbat ca zgomet de fundal strigătele schingiuiților, pentru a se întâlni cu venerabilul și puternicul sfetnic al curții imperiale într-o încăpere cu aspect de altar, pare un insert menit a mări doar tensiunea acțiunii filmului. Dincolo de acest aspect există o realitate a celui timp, la fel cum este și o posibilă încercare a destinului prin paralelismul cu eroii din Antichitate.

Ciocnirea dintre pasiunile mistice - existente nu numai la exponenții Inchiziției, dar și la fragila și buna catolică Isabella de Castilia și interesele materiale prezentate de războinicul rege Ferdinand, dar și de Cristofor Columb - un erou conceput în registre multiple - spirit de aventură, glorie și acumulare de bunuri pământești. S-a vrut descoperitorul unui nou drum spre Indii. Hazardul l-a făcut descoperitorul Americii. Incursiunea pe apă se produce sub imperiul miracolului. Mereu la limita dintre viață și moarte, jucând pe fina lamă de cuțit a destinului, Cristofor Columb așează în talgerul providenței propria viață. Miraculos - învinge! CRISTOFOR COLUMB - DESCOPERIREA este epopeea primei dintre cele patru călătorii ale lui Cristofor Columb spre Lumea Nouă. La 12 octombrie 1992 s-au împlinit 500 de ani de la vremea când europenii au călcat pe pământul primei insule descoperite din vastul continent american - denumită San Salvador.

În dinamica filmului, mediul cu toate capriciile sale meteorologice este un personaj tot atât de viu ca oricare dintre eroi.

Realizat în cea mai clasică manieră, un film în care istoricul se amestecă cu aventura, iar lungile popasuri ale aparatului de filmat asupra amănunțelor timpului în care ne „întoarcem”, ca și panoramarea oceanului surprins în cele mai fantastice momente, fac deliciul spectatorului modern.

Nu știu dacă destinul filmului CRISTOFOR COLUMB - DESCOPERIREA va interfera peste timp cu cel al *actului* relatat de acesta, dar în mod cert, prin fastul cadrelor și feeria peisajelor, el se însinuează în memoria afectivă a spectatorului.

Ana MUNTEANU

TEATRU

„Năpasta” - perpetuarea capodoperei

La Naționalul bucureștean, în sala Atelier, lăcaș de foarte bune spectacole ce conferă experimentului teatral adevăratul său înțeles de creație în modernitate - *Năpasta* de Caragiale, într-o montare memorabilă, semnată de Dana Dima.

Teatrul românesc a cunoscut nenumărate versiuni ale piesei, atât de contestată la început, a scriitorului nostru de geniu, dând felurite măsuri capodoperei sale tragice spre a revela peceata de originalitate ce face din ea unul din marile texte ale literaturii dramatice universale. Citită mai întâi în primele decenii ale veacului, în gama naturalistă, ori de realism psihologic al dramei țărănești, ea s-a despuiat apoi de accentul în cheie antică, cu măreție și rigoare.

Concentrată într-un ceas de dialog tragic, *Năpasta* își vedește geometria pură a construcției sale dramatice fără cusur, mergând pas cu pas prin anchete și mărturisire a vinei, către judecată și plata faptei criminale. E un joc crud al pasiunilor omenești de temelie, dincolo de timp și istorie - ură, dragoste, gelozie, răzburare. Dialogul a dobândit astfel pregnanță și rară forță de impact. Replicile cădeau ca lovitură de cuțit într-o maieutică tot mai strânsă, bine orchestrată de vocile suprem expresive ale personajelor.

Spațiul de joc pune în fața spectatorilor o

lume redusă la contururi esențiale, un loc terestru încărcat de virtualități simbolice măiestrit sugerate aici de scenografia Doinei Levința. E un podium în trepte, unde veșnicu! suie și coborât al mersului uman dă dramatis... în orice pas și mișcare. Dragomir se poate ascunde aici, jos, ca în vizuină, Ion se înalță spre chemarea de dincolo. „În zadar pretindem că etichetele pe care le aplicăm pieselor clasice ale unei anumite perioade ar avea un înțeles absolut. Ele sunt reflecțiile unei atitudini critice ale unei anumite perioade și a încercă să construiești astăzi un spectacol conform cu aceste canoane este drumul cel mai sigur spre teatrul muribund. Teatrul muribund al unei repetabilități care îl face să treacă drept un adevăr viu”. Cu acest crez, împrumutat celebrei cărți a lui Peter Brook, *The Empty Space*, regizoarea Dana Dima a izbândit să ne desprindă de imaginea unei tragedii caragialiene cu maiestruoasă lentoare. Contemporaneizarea înseamnă aici în primul rând a da un ritm modern întregului, pe măsura unei lumi a desfășurărilor fulgurante, pretutindeni în jurul nostru. Fără să uite astfel, dimpotrivă, subliniind răspicat preceptul autorului însuși pentru care „ritmul e esența stilului” în literatură ca și în teatru. Căci dacă epigonii lui Caragiale nu înșeală uneori, mimând replicile sale în gama absurdului, acolo unde

nu reușesc să ajungă e tocmai esența ritmului său, semn inconfundabil al operei însăși respirația ei, dând textului energie, vitalitate, nemurire. De la *Petiune* la nuvelele tragice, de la *O soacră* la *Năpasta*, discursul caragialian, fie el epic ori dramatic, pulsează viu pe pagină sau în scenă, în riguroasă alternanță a timpilor săi, cu o „măsură” perfectă. Acest ritm l-a intuit aici Dana Dima, imprimându-l în viziune spectaculă. Personajele vorbesc - părelnic, cel puțin - într-un ritm cotidian, încărcat însă de accentele cuvenite potențării înțeleșului și întregului, și întregul câștigă, replica trece fără opreliști în sală, îi simțim aproape pe măsura noastră pe acești eroi tragici, închipuind o lume deplină așemenea cu a noastră.

Ideatic, spectacolul a fost conceput prin tensiunile de neîmpăcat între preceptele creștine și precreștinele intrusele felurite în personajele-cheie. Ion, nutrit de chemarea transcendentei, în nebunia sa deopotrivă tragică și jalnică, în note de farsă, dobândește astfel rol de protagonist în interpretarea aleasă a lui Claudiu Bleonț. Frate al marilor clowni metafiziци populând scena modernă dar și al pușcăriașilor României din veacul XX, Ion al lui Caragiale își trăiește în fața noastră, cutremurător, tragedia nevinovăției tănuite de ceilalți, pentru care singura ieșire va fi curmarea însăși a vieții. Bleonț face în *Năpasta* unul din marile sale roluri, înscriindu-se printre numele de primă mărime ale scenei românești de azi.

Flavia Penel e o Ancă neașteptată și totuși verosimilă, concepută în spectacol ca fiindă vitală, deschisă chemărilor lumii, dar urmărindu-și cu îndăjire țelul ascuns. Mereu

cu răsul pe buze, de la zămbet îmbietor la rânjetul răzburării, senzuală și trupeșă, lip ademenitor al ispitei pământești ca un fruct prea părguit. Are, mai ales cu glasul ei, care e numai al ei, cu inflexiuni calde, pătimăse, dramatice știind să se înalțe către strigătul de sfârșit al izbănzării, un rol reușit, poate cu excepția scenei ispitiții nemijlocite a bărbatului când prea plinul ei trup, întins pe jos, revărsat dintr-un veșmânt nefericit gândit, nu dădea imaginea unei frumuseți răvnite. Căci astăzi avem alte canoane estetice, mai puțin rubensiene. Anca de acum mi-a amintit-o, uneori temperamental, pe Dorina Lazăr din filmul *Năpasta*, semnat de Alexa Visarion, inexplicabil absent astăzi de pe ecranele noastre, care înscrie neîndoios o mare pagină a cinematografiei românești, ținută în umbră odinioară și care s-ar cere dată definitiv în vileag, dobândindu-și locul cuvenit.

Foarte bun Damian Crăsmaru în Dumitru, rol foarte dificil, pe care l-a nuanțat cu o mare intuiție a străfundurilor omenești în veșnica oscilare dintre vis și trezie. Drumul său tragic spre ispășire are forță și credibilitate umană. Claudiu Istodor în Georgehe e conceput în contrast, bine condus cu meandrele nehotărârii și slăbiciunii sale, deopotrivă supusă patimilor.

E greu a da pregnanță unui astfel de personaj, ca „negativ” al celorlalte, și Istodor a reușit s-o facă.

În totul, e un cvartet de interpreți perfect acordat în replică și joc tragic, relevând și perpetuând sensurile moderne ale capodoperei...

Maria VODĂ CĂPUȘAN

Valentin SILVESTRU

Ispita artelor reci

În noua piesă¹⁾ a lui Fănuș Neagu se aud ecouri vătuite din visul shakespearian al unei nopți de sănzienă, în care o lună năucitoare, miresmele grele ale apelor și patimile dezlănțuite fac să se iște halucinații, o vrajă de basm schimbă iubirea în ură și încurcă partenerii, izvodește solicitări contradictorii și lasă slobode duhurile poznașe. Dar în *Casa de la miezul nopții* mai există și o noapte de An Nou, când crivățul zguduie căpriorii, iar prin trâmbele de zăpadă sticlesc ochii lupilor; aici vraja se destramă, muzica languroasă devine grotescă, chipurile se schimonosesc, cadrilul perechilor e agonie; în el se amestecă Moartea, făcându-și și ea jocurile ei. Comedia sentimentală se încolățește ca un vrej pe un trunchi de dramă.

Piesa aceasta (rău poreclită pe afiș *Paița sosește la timp*) are după canoanele clasice unele carențe de climax dramatic, rânduiește cu aproximație înnodământul cu deznodământul, situează cam târziu epitaza, adică partea în care se leagă conflictul. Însă glosele și semantemele ei sunt profund originale. În soluția ei artistică, saturată de poezie, în stările coloidale vibrează o senzorialitate puternică și are loc o tulburătoare înfruntare de principii. Interesantă și prin dispoziția forțelor ce se înfruntă – oameni ai saloanelor, oameni ai pegrei, oameni liberi ai preeriei – prin valorile morale ce se confruntă violent cu nonvalorile și prin disecția artificialității în dragoste, drama are o majestăte lirică amintind de Du năre – topos predilect al autorului. Acțiunea începe prin a curge domol și larg, ca vârtėjuri neașteptate să pară a o ține în loc, iar repezisiuri tot atât de bruște s-o precipită, neliniștirea-i vremelnică aducând la suprafață mălurile vâscoase ale străfundurilor.

Scormonind în adâncurile sufletului și asociind o natură luxuriantă stărilor de spirit revelate, introducând elemente aventuroase nu pentru colorit, ci ca declanșatoare ale convoluțiilor de situații, desfoliind din nocturnitate elementele feerice – „noaptea și câte invie odată cu ea”, cum zice Coranul – stabilind abile conotații într-un univers frământat de vise pure și promiscuități, Fănuș Neagu dă o creație de captivantă frumusețe. Dramaticitatea ei are ca substanță lupta pentru adevăr. În ea e o vâpaie lirică în care ard impurități ale lumii, lăsându-ne în nări mirosuri uși, spre neuitare.

Alegând-o, Teatrul Național se spală de multe păcate față de dramaturgia contemporană românească. Atrage din nou către scenă un mare scriitor. Intră și sub acest raport pe făgașul menirii sale, de instituție statornică acum 140 de ani, așa cum a făcut-o, mai de curând, și cu lucrări de Caragiale, Ion Luca, Marin Sorescu, o va face cu Dumitru Radu Popescu, Teodor Mazilu, Ion Băieșu și cu alții. Fănuș Neagu sub cupola Naționalului – iată un moment de normalitate.

Cu înțelegere și respect s-a apropiat de scriere regizorul-actor George Motoi. Și-a propus să ne-o prezinte în așa fel încât să-i auzim sonorile incantatorii, să-i percepem unele din valențele

hiperbolice, să putem vedea cu ochii minții frazele imagistice ale multicolorului limbaj. Spectacolul nu accede în zona înaltă a poeziei originare și pierde pe drum o parte din umorul scânteietor și îmbelsugat al textului. S-a găsit, întrucâtva, ambianța: cerul plumburiu, cioturile de salcie rețezată, hățșul de trestii tânguitoare, frământul valurilor, vutietul vântului, scilpirlile adamantinate ale gheții. O muzică nimerită (de Nicu Alifantis) cu accente învâluitoare ori de tonalități atmosferizante sau punctând, cu sonorități anxioase, încordări ale intrigii, țese o pânză diafană peste perișeii.

S-a constituit adecvat grupul configurativ pentru umanitatea răscolită din piesă. Se celebrează aici dragostea și prietenia care unesc, apoi se fracturează cadrul idilic prin irumperea, accidentală, a unui pâlă de deținute evadate, sălbătice și hămesite, ce se vor intersecta, în bizară coincidență, cu destinele celor găsiți în cabana singuratică din ostrov – funcția noilor venite fiind disolutivă. Din ciocnirea ce are loc – probă de foc pentru toți – ies scântei: se naște, treptat, o vâltoare de patimi. Când fumul se risipește, vedem că oamenii ce păreau tari nu sunt astfel. Certitudinile se clatină. Caracterele își schimbă polul. Elementele intră în alte combinații decât cele inițiale. E o răvășire și o buimăceală în toți și în toate. Sărbătoarea se maculează. Iar ceea ce părea a fi repudiabil capătă suavități. În jocul măștilor și al adevărilor, sarabandă a iluziilor și mistificărilor, a pasiunilor false și poeziei contrafăcute, escroci sentimentali, oamenii slabi, incapabili de gest, emițători doar de compasiuni ineficiente, precum și canalile li răstănesc, pentru păcatele lor, pe inocent. Cei întâiați rămân surzi la chemarea proorocului purității și acela caută a răscumpăra, cu o tragică jertfă de sine, ceva din ce-ar mai putea fi salvat.

Pentru că rolul fetei lna are în Raluca Penu o susținătoare de nerv și autenticitate, în modalități interpretative simple și comunicante, personajul dă fervoare epilogului tragic în condiție artistică limpede semnificativă. Iar acum deținutele ce năvălesc înghețate, flămânde și batjocoritoare în lăcașul molcomit de căldură și tihnă au ca protagonistă pe Maia Morgenstern, ea jucând ca o leoaică, umplând scena, rostindu-și cu forță rechiziții-i difuz, gesticulând răzvrătit, agităndu-și besmetic mâinile, picioarele, secvența cardinală a conflictualității are și expresivitatea brutală și sarcasmul hărăzite de autor. Carmen Ionescu își strigă, și ea, lamentația protestată față de cel ce a fost autorul moral al unei sinucideri, iar Silvia Năstase portretează cu vioicenie malicioasă o bătrână hoată sfătoasă ce si

Constantin DINULESCU și Cezara DAFINESCU
în „Paița sosește la timp” de Fănuș NEAGU. Foto: Ioan Oprea

secondează matern mai tinerele soațe; e un rezonur al experiențelor consumate în mediul interlop. Dacă doamnelor Maia și Carmen s-au ras în cap special pentru aceste roluri – ceea ce e, la o acțiune, la o femeie, un sacrificiu cu totul apreciabil – trebuie să le mărturisim stima noastră admirativă. Dacă e numai o împrejurare coincidentă izvorând din alte necesități, oricum e de prețuit adevăratele merituozități a sarcina creatoare de aici.

Totuși, nu se realizează, scenic, decât în parte, jocul din ce în ce mai chinuitor ce înlănuie – cu voia ori fără voia lor – toți protagoniștii. Dacă evoluția acestui joc, deși capricioasă, nu implică ambiguitățile pensulate de autor, nu are pasionalitatea ardentă, caracterul provocator, maleficiunile, autoflagelările, nebunia extatică, scilpirlile enigmatice de lucriferă în taina morții și scurmirea sufletească a oșandei asumate după surprerea prin nesăbuiță, se pierde o substanță inefabilă.

Ar fi fost nevoie nu de lumina această rece și egală care dănuie acum în scenă, ci de izbucniri strălucitoare, penumbre și luminiscente. Ar fi fost benefice semne teatrale de sugerare ori simbolizare a fabulosului – căci ne aflăm într-un ținut mirific, un peisaj exotic-sentimental ce se cere privit printr-o lentilă a fanteziei; cabana uscată și incomfortabilă, desenată de scenograful Gheorghe Mosorescu, costumele impersonale ale actorilor principali împiedică germinarea sâmburelui fantastic al piesei și aplatizează locul unde se odrăsesc atâtea plămuii sub rază selenară.

Sigur, regizorul-actor poate opune unor atare considerații opțiunea sa (posibilă și ea) pentru o dramă realistă de moravuri, concepută cu netezime, în care l-a interesat doar (sau mai cu seamă) coliziunea caracterelor și intriga exotică. Dar chiar astfel stând lucrurile: dacă e vorba de o paiță – pe care Alexandru Georgeșcu o interpretează mulțumitor (cu gargariseli antipatice la început, apoi din ce în ce mai clarificat, mai dinamic și mai credibil) – se nimerea bine un strai, o mască, un indicu oarecare de natură a-l dezanonimiza și proiecta în spațiul ludic și de contemplație dat. Tot astfel, eroul, Dan Comșa: Mihai Niculescu i-a aflat

unele laturi cu destoinicie. Ar fi putut avea însă farmecul cuceritor conferit de autor, îndrăzneala, beția riscului, dacă o grimă artistică, o perucă (pentru conceptul de calviție), o mustață, un costum special sau cine știe ce altele l-ar fi lipsit de figura de copil blajin bosumflat în răstimpuri și de salturile cu pași mărunți prin încăperea, în papucei de culoare crême.

O distribuie fericită l-a dăruit atât de chipeșei Cezara Dafinescu rolul principal feminin: Delia, soția lui Comșa. E o făptură agreată de zei, încărcată de iubire, acțiță și pictoriță de personalitate, firesc iubită de toți bărbații din preajmă. Interpreta realizează seducția personajului, clipele sale bune de reflecție, cele cenușii, de îndurerare, mânia mocnită. Se plimbă cu distincție, se expune cu candoare, e imprecisă fără vulgaritate și lasă, cu finețe, o aură de imprecizie în juru-i. Un plus de fragilitate și altul de vulnerabilitate, o pierdere de sine și câteva semtonuri în arguție ar conveni, probabil, întregirii acestei izbucnite înfăptuiri.

Vizualizările artistice imaginative, metaforizând realul sub specia poeziei, aduc, de obicei – când nu sunt excentricități confecționate, ce au nevoie de o juxtă explozivă – acele reflexe revelatoare ale stilului, de care vorbea Saint-Beuve, chemând spre o percepție complexă, atât a fapturilor cât și a întâmplărilor ce le definesc. În tratarea scenică a unei piese ca aceasta, a lui Fănuș Neagu – și, în genere, a tuturor pieselor sale, ce, taxonomic, pot fi așezate în încrângătura dramei poetice – se cer capitalizări de nuanțe și glisări de la o stare la alta.

Ultimul tablou al spectacolului are această suplețe, iar absidiola de la etaj a inertei încăperi pare a dobândi o lumină astrală. Căci acolo se moare pentru alții și fără vină și e absentă orice emfază.

Reprezentăția – care se urmărește cu plăcere și cu interes într-o bună parte a ei – are un punct înalt de incidență cu lucrarea literară, în personajul Taliverde, jucat cu combustie de Constantin Dinulescu. E bătrânul fantast care circula și prin prozele autorului, bizon solitar doldora de povești, amintiri istratene și eresuri. Cugetul său e o membrană sensibilă la toate minunile și la toate josițiile lumii. Sufletul i-e plin de cicatrici ale rănilor făcute de femei și de pirai. Sub blana năpărlită, e un trup viguros și bate o inimă de mandarin al apelor misterioase. Se avântă în gasconade, agită cuțitul, toporul, vituperând furios pramatiiile și se înclină, cavalereste, în fața doamnelor. E raționant și debonar. Sub înfățișarea sa aspră, hirsută, de haruspiciu, se ascunde un fațetșos cu o generozitate de aur, bucurându-se de bucuria altora, sărind fără preget la chemarea oricui are nevoie de el, gata să-și dea cămășă de pe dânsul cui i se pare c-o merită, pregătit să se înceie în vin într-o tavernă, dar și să prefire înfeptul mătănni de chihlimbar într-un loc de taină, sau să pregătească o ceremonie soteriologică.

Actorul are calitatea de a fi ridicat pe piedestal scenic personajul și de a-i fi atribuit multe din caracteristicile create de poetul dramatic. E însă greu să i le cuprinzi pe toate, fiindcă e bogat și imprevizibil. Și pentru că e așa cum va fi, peste multă vreme, Fănuș Neagu însuși, cu barba de promoroacă, sculptând cruci de gheață pe malul Dunării, ca Taliverde, pentru toate nostalgiile ce-l vor cutreiera – cu privirile ridicate spre stele reci – și pentru toate visurile pe care le-a dăruit altora.

¹⁾ *Paița sosește la timp* de Fănuș Neagu, premieră absolută la Teatrul Național din București

Dumitru MICU

Mentalitate tribală?

— Ne-a spus-o pe șleau: ori federalizare ori război.

— Să nu forțăm interpretarea!
— Cum altfel poate fi interpretată această declarație, consemnată în presă: „Sunt două modele diferite la care se merge: Iugoslavia, unde problema minorităților se rezolvă prin război și moarte și Elveția, unde problema minorităților s-a rezolvat printr-o societate prosperă multilingvă și multiculturală. Întrebarea este dacă preferați să mergeți înspre Iugoslavia sau înspre Elveția”. Se poate mai clar? Ori vă helvetizați ori veți avea soarta Iugoslaviei.

— El spune „înspre”. Opune toleranța helvetică fanatismului sârb, croat musulman. Cu alte cuvinte: problema națională se poate rezolva, la noi, fie în spiritul înțelegerii fie doar prin vărsare de sânge. Nu-l vorba de a copia modelul elvețian.

— Oricum am lua-o, așa-zisa rezolvare a așa-zisei probleme a minorităților (a unei singure minorități, de fapt) din România implică, în concepția congresmanului, constituirea unei enclave: cel puțin lingvistice și culturale (deocămdată) dacă nu (de pe acum) și administrative, pe baze etnice. E suportabilă o asemenea perspectivă?

— Nu, evident. Însă angajamentele luate în 1918 trebuie respectate!

— Trebuie, nimic de zis, însă nu fără a ne întreba unde ar duce punerea în aplicare a tuturor acum. Apar tot mai precise indicii că deținătorii autonomismului nu s-ar mulțumi cu autonomia. Ei ținesc mult mai departe. Încă în 1990 au apărut proiecte de desprindere a unei zone transilvane din hotarele statului român, în etape, și de alipire a ei la Ungaria. Tot ce se întreprinde în materie de drepturi ale minorităților de către o seamă de politicieni, de trei ani încoace, învederează același obiectiv pe termen lung. Separarea școlilor, congrese iredentiste, jurământ de credință al parlamentarilor față de o altă țară...

— Declarația șefului guvernului de la Budapesta că se consideră premierul tuturor celor 15 milioane de maghiari, ori în ce țări ar trăi aceștia...

— Corelând asemenea fapte cu

demersuri și acțiuni separatiste din Croația, Bosnia-Herțegovina, apare limpede tendința unora de a provoca dezmembrarea tuturor statelor constituite după Întăiul război mondial.

— Se confirmă oare aserțiunile celor ce susțin că există minți care urzesc iluzia readucerii teritoriilor rupte în 1918 din imperiul austro-ungar sub coroana Sfântului Ștefan?

— Cu certitudine. Și nu minți izolate...

— Oricum, e dreptul sacru al oricărei etnii de a-și conserva identitatea.

— Indiscutabil. Poate fi însă menținută identitatea națională numai prin separație? Nu și-o păstrează oare, și nu și-o afirmă cu atâtă vigoare încât se țin seama și în congres, și nu doar acolo, ungurii din Statele Unite? Ei nu sunt câtuși de puțin pândiți de pericolul deznationalizării, cu toate că nu au instituții de stat în limba proprie și nu-i trece nimănui dintre dâșii prin minte să ceară autonomie de vreun fel. În situație analogă se găsesc și alte naționalități. Democrația garantează oricui, oriunde, posibilitatea de a fi el însuși, în toate privințele, inclusiv în privința apartenenței etnice, fără a fi necesară, în acest scop, fărâmițarea teritoriului statului.

— Replica frecventă a celor ce nu cunosc problematica minorităților din România este de tipul: Fugi, domnule, de-aici! Cum o să ne ia Ardealul o țară mai mică și a cărei populație nu-i nici cât jumătate din populația României?

— Așa ar fi dacă două țări ar fi lăsate să se bată între ele fără nici un amestec. Dar nu sunt. Intervin și alte puteri. În sprijinul fie al uneia fie al celeilalte. Complexitățile de interese angajează în conflict alte și alte țări. Un război zonal se poate transforma - ba chiar nu poate să nu se transforme - în război mondial.

— Stând să mă gândesc, înclin să cred că formarea unei enclave poate dăuna mai mult unui stat și unei națiuni decât o cedare de teritoriu marginal. Enclava poate deveni focar permanent de ostilități.

— Vrei să spui că, dintre toate relele posibile, cel mai suportabil ar fi cel pe care era gata să și-l asume România în

1940? Guvernul român propunea atunci un schimb de populație și implicit anumite cesiuni teritoriale în zona de vest. Partea maghiară refuza însă să ia în considerație o asemenea eventualitate, pretinzând suprafețe mari din Ardeal, dacă nu ținutul întreg. Nepunându-se înțelege cele două guverne au intervenit Hitler și Mussolini, care au aplicat judecata solomonică...

— A pune astfel problema astăzi ar fi culmea absurdității. Nu se poate gândi așa decât eludând realul cu desăvârșire. Țările, economiile naționale, culturile și chiar limbile sunt atât de interdependente încât comunicările dintre ele n-ar putea fi sistate nici prin ridicarea de ziduri până la cer. Interpenetrările de idei, de valori, de bunuri, chiar de persoane sunt atât de inevitabile încât ar deveni aproape tot atât de greu a împiedica o asemenea circulație ca a interzice vânturilor, ploii și păsărilor zburătoare să treacă frontierele. În această situație, ce utilitate ar putea să aibă strămutarea unora de sub muniții Ciucului undeva pe Tisa și aducerea celor de acolo în câmpia transilvană? Nici cel mai incurabil nebun nu poate concepe așa ceva.

— Dacă e să judecăm rațional, nu-i oare absolut absurd ce se petrece în jurul nostru? Comunismul s-a prăbușit în Europa de est și sud-est fiindcă s-a dovedit un sistem sufocant, și, totuși, popoare eliberate din cătușele lui se autoîncătușează în cele mai sufocante fanatisme naționaliste. Până și orbii pot vedea că nu-i cu puțință să ieși din sărăcie, înapoiere, mizerie decât prin cooperare, prin unirea eforturilor, și, cu toate acestea, foștii oprimați în loc să-și coordoneze activitățile, se bat între ei și se omoară ca chiorii. La noi nu s-a ajuns până acolo pe scară mare, și e de sperat să nu se ajungă, dar nu e pueril oare să ne dorim integrați cât mai curând, și pe deplin, în structurile europene și în același timp să ne disputăm întâietatea pe plan regional? Una din două: ori ne vrem europeni, și ne comportăm în consecință, ori, dacă nu suportăm vorbirea și scrierea în altă limbă decât a noastră, renunțăm la Europa și ne declarăm fiecare împărat în enclava,

mahalaua sau chichineaua lui.

— Cine sunt aceia care, pe de o parte, vor fluidizarea granițelor, iar pe de alta să se izoleze de compatrioții de altă limbă, majoritari, prin ziduri chinezești?

— Sunt omologii celor ce i-ar vrea pe toți cetățenii României monogloși. Ai celor care, dacă ar putea, ar reprimulga și aplica un Decret din perioada interbelică: „Vorbește numai românește! Așa stătea scris atunci în Ardeal, pe pereții instituțiilor de stat.

— Iar în anii ocupației horthiste, dacă erai auzit pe stradă vorbind românește, sau văzut cu *Tribuna Ardealului* în mână, riscai să fii agresat.

— Și nu erau absurde ambele situații?

— Până la demențial!

— Atunci?

— Nu rămâne decât conviețuirea pașnică. „Purificarea” etnică este o aberație, oriunde pe pământ. În Ardeal e o imposibilitate. Nici românii pe unguri, nici ungurii pe români nu pot să-i izgonească de pe tărâmurile natale. Nu-i chip nici să-i extermine unii pe alții sau să se extermine reciproc. Singura soluție rămâne găsirea unui *modus vivendi* reciproc acceptabil.

— Cum: „găsirea”? Doar trăiesc împreună de o mie de ani? Cei de jos, din păturile largi se înțeleg admirabil. Sunt frecvente căsătoriile mixte.

— Nici o vrajbă n-ar exista, dacă n-ar fi atârțată.

— Adevărat. Oamenii cumsecade, și aceștia formează majoritatea zdrobitoare atât a românilor cât și a ungurilor nu au nimic de împărțit unii cu alții altfel decât în chip firesc își împart între ei avuția de același neam: frați cu frați, copii cu părinți. Dacă ar fi lăsați în pace...

— Dar nu sunți lată congresmanul american? În loc să intervină europenește și mai ales americaneste - pentru domolirea eventualelor fricțiuni, pentru aplanarea tensiunilor, când apar, acționează invers. Răscolește patimi obscure, aprinde ambiții și vanități stupide, provoacă artificial conflicte cărora le lipsește orice sursă reală, inventează probleme și dificultăți.

— Prin imixtiunile lui în treburile noastre interne resuscită mentalitatea tribală...

— Tocmai! Sub înfățișarea unui *homo americanus* ne-a vizitat de curând un șef de trib.

— Șef sau nu, mister Lantos s-a dovedit a fi un mesager al „tribului” celor ce, de trei ani, nu conțeneau a încerca să provoace prin interpuși, și la noi, tulburări de natură a Iugoslaviza România.

— Nu fără concursul românilor noștri! Al celor ce, și acum după apărinderea de către congresman a spiritelor, s-au apucat să toarne gaz peste foc...

— Ei, dar prea fac unii scandal din orice. Prea se leagă de orice pentru a devia atenția de la problemele absolut arzătoare ale momentului. Doar textul din lorga reasează pe soclul statului lui Matei Corvin îl elogiază pe marele rege ungur de origine română prin tatăl său...

— Da, dar de ce trebuia reasezat chiar acum? Actul acesta a fost luat drept provocare, drept intenție de jignire.

— Înțelept ar fi fost - și ar fi - să se așeze alături un citat dintr-un istoric maghiar, în limba maghiară. Tocmai Mathias Rex să ne învrăbească, în loc de a ne apropiia?!

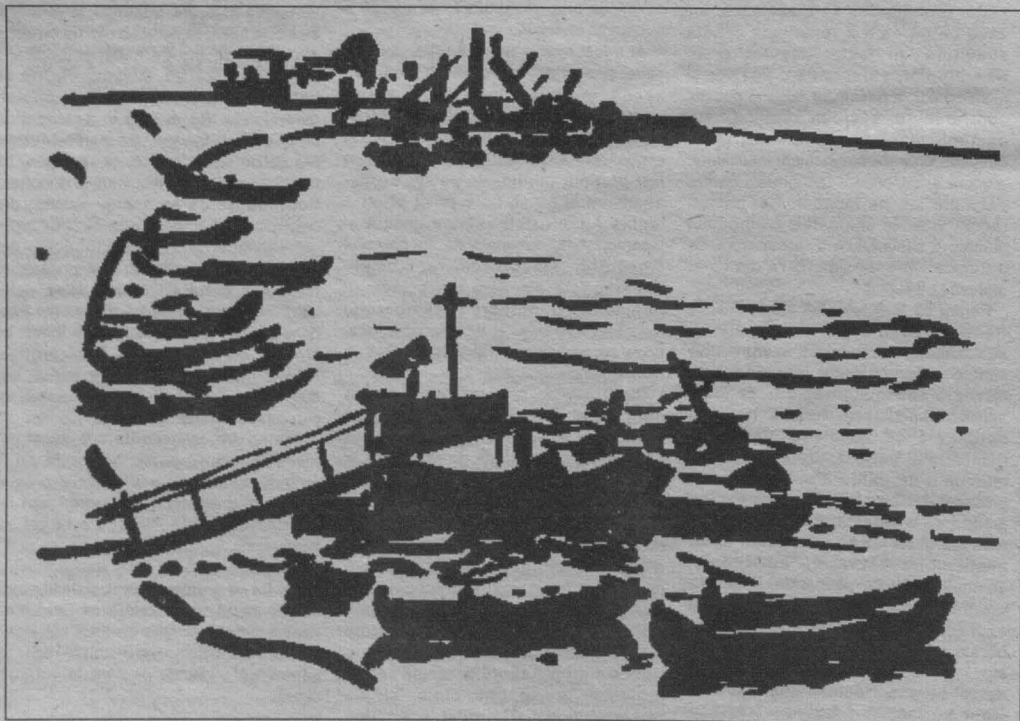
— Oricum, din partea domnului Tom Lantos nici o speranță. Adio, clauza!

— Mai bine fără clauză decât să fie obținută cu prețul umilinței, al renunțării la demnitatea națională!

— Cine știe, poate că totuși nu depinde totul, absolut totul, numai de Lantos în Congres... Or fi având, poate, dacă nu acolo, în alte sfere influente, un cuvânt și alți americani de frunte, un John Ashcraft, bunăoară, guvernator al statului Missouri, președinte al Asociației Naționale a Guvernatorilor care, vizitându-ne, a rostit aprecieri mai în concordanță cu realitatea.

— Saepe premente deo fert deus alter opsem. Adesea, când un zeu te persecută, un alt zeu îți vine în ajutor.

— Vom trăi și vom vedea.

Vasile Grigore - Bârci pe Dunăre

Eugen SIMION

UN ARISTOCRAT

Cei care l-au cunoscut în amurgul vieții lui erau uluiți de frumusețea aristocratică a omului, păstor destoinic și demn, timp de mai bine de un deceniu, peste Uniunea Scriitorilor. Tânărul brun, care în tinerețe avea (ne încredințăm G. Călinescu) „ochii profunzi și foarte difidenți” și un temperament focos, devenise înțelept și generos, iubea enorm viața literară și trăia, aproape în exclusivitate, în mijlocul ei. A fost legat, prin viața lui de gazetar și de editor de reviste, de toate categoriile de scriitori, de la Stan Palanca, regele boemilor, la Mihail Sadoveanu. Cunoștea pe toți cei care țineau un condei în mână și manifesta o mare deschidere spre tineri. Avea peste tot prieteni, avea și dușmani neîmpăcați. Pe aceștia din urmă îi fulgera, din când în când, cu lungi pamflete orale, de o absurditate calculată, superioare, în orice caz, pamfletelor scrise. Cineva jignește într-o împrejurare oarecare pe prozator. Prozatorul se ridică, atunci, drept, cu fața cretoasă, trădând o mare încordare interioară, și cu vocea lui subțiată și sacadată începe un viforos discurs. El acceptă, tactic, învinuirea, dar o deplasează pe un teren absurd: cum că el, scriitorul, este acuzat că și-a omorât bunica de pe îngusta și lungă vale a Călmățuiului. Nimeni nu spusese vreodată această enormitate, însă, pentru a culpabiliza pe adversar, pamfletarul introduce o premiză imposibilă. De aici înainte, demonstrația construiește coerent în realitate. Vine mereu vorba de bunica teribilă și de moartea ei de care, până la urmă, ne simțim toți cei de față vinovați. Confratele care jignește pe prozator este rușinat, încearcă să se scuze, însă scuza nu poate fi formulată, pentru că, o dată pornit, oratorul nu mai poate fi oprit. El continuă să se aplece de suspiciunea cum că și-ar fi omorât bunica, deși bunica murise înainte de nașterea nepotului Zaharia. Faptul n-are importanță, oratorul îmbrățișează ideea abominabilei crime și merge cu ea până la capăt. La sfârșit publicul este înspăimântat, culpabilizat total, inocența nu se mai deosebește de crimă.

ZAHARIA STANCU

Fănuș NEAGU

LEUL DE PERSIA

Zaharia Stancu. Îl văd cum, într-un amurg dincolo de amurg, umblă tăcut, Leu de Persia cu cei mai frumoși ochi albaștri, printre zodii, lătrat, de jos, de lupii tineri învălmășiiți în pârlaogale cărciumilor. Așază pe Calea Robilor oglinda, cuțitul și merlele tristește sale țărănești, salcâmi, o căruță, o luntre și pașii lui Darie sau numai urmele lor culese din jocul cu moartea pe care l-a stărnit, l-a traversat cu tropot și l-a sorbit cu patimă între hotarele Balcanilor.

„Singer, dar nu în Marea Singurătate”, cu fruntea julită de marginea Timpului, Leul lasă să-i scape din gheare boabe de os sculptat cu sabia nemuritoare și boabele se înșiră ca măceșile pe decindea Dunării și pe lungă și îngusta vale a Călmățuiului, firul ăla de apă sau mai ales de cântec care, în nopțile de toamnă, se auzăre și încremenește în văzduh, luând chip de stăp polait, ca să strecoare-n ierburii scuturate, în ceare vegheate de cirezi și sub coviltire pe care sună ploaia altoirile sălbatice ale răzvrătirii, izvorul basmelor, elegii, stele, vulpi, melancolie, cai înnebuniți de mireasma pelinului, seminte de vifor. Încătușat de flacăra albă, în slava vieții sale, când era copac pândit de ferăstraie și nu-i păsa, pentru că țânșise-n zbor zvelt și negru, înțepat în sângele aripi cu iarba fiarelor, el domnea peste un clopot de aur în care se zbăteau sunetele unui vers straniu: „vreau să am de model vijelia”.

L-am iubit pe Zaharia Stancu la modul zănat și hai-hui al celor palmuiți de bunăvestirea câmpiei, nestăpâniți chiar în luciditate, exaltați, potrivit, topit în asemui și simteală. El suferea pentru câmpie și nu se putea să nu-l iubească, când atât de adânc și aspru mă străfulgeraseră Desculț, Constandina, Sătra, Ce mult te-am iubit, Florile pământului, toate rotindu-se ca o gâră de cocori în jurul unui mit neguros sau al unei epopei flămânde de duminici și zămislind în eternitate grâu.

Centenar CEZAR PETRESCU

„GRETA GARBO” — UN ROMAN CAPCANĂ

Cezar Petrescu și-a surprins publicul cititor și critica literară nu numai printr-o operă pe atât de cuprinzătoare, pe cât de reprezentativă și semnificativă pentru un scriitor cu mari ambiții, de a crea, după modelul ilustrat al patronului său spiritual, Balzac, o „comedie umană” a secolului nostru. Spirit prolific, el este autorul unei „opere caleidoscopice” (Mihai Dascal), în care coexistă schițe și povestiri cu valențe semănătoriste, de tradiție maupassantiană sau de analiză și introspecție psihologică, romane sociale, biografii romănțate sau creații din categoria fantasticului. El însuși și-a făcut un asemenea program, asumându-și risul acestei diversități tematice și artistice.

Problematika creației sale literare este complexă. De la *Scrisorile unui răzeș* (1922), opera de debut editorial și până la *Vladim sau drumul pierdut*, romanul asupra căruia l-a surprins moartea la 9 martie 1961, Cezar Petrescu a fost preocupat de spargerea vechilor tipare literar-artistice, de dorința de noutate, de problemele omului contemporan, al cărui suflet neliniștit îl obseda. Și toată această preocupare se buzia pe seeta sa nepotolită de a sonda realitatea socială a veacului său.

Cu o fecunditate literară demnă de invidiat, omniprezent în câmpul literaturii românești timp de peste patru decenii, cu opere ingenioz realizate estetic, Cezar Petrescu ridică probleme acute ale epocii, al cărui martor sensibil este, în consonanță cu literatura europeană.

Propunându-și realizarea unui ciclu de lucrări care vor forma „Cronica românească a veacului XX”, autorul romanului *Intunecare* a încercat transpunerea, în spațiul spiritualității românești, a unei „comedii umane”. O astfel de întreprindere ambițioasă, vizavi de faima

mondială a lui Balzac nu l-a înfricoșat. Deși rezultatele nu sunt la nivelul intențiilor, nu i se pot reproșa osărdia și evlavia, documentarea și introspecția psihopatologică în urmărirea idealului său, inventivitatea epică. Sondând cu mijloace scriitoricești problemele sociologice și psihologice ale epocii, Cezar Petrescu a realizat și proiectat destinele personajelor sale pe fundalul istoriei noastre. Prolificitatea sa literară nu este decât o îngemănare fericită și reușită (pe alocuri) dintre talent și disciplină literară, dintre biografie și creație.

Scriitorul s-a născut în preajma Cotnariilor, în satul Hodora, la 1 decembrie 1892. La își începe și desăvârșește studiile, obținând licența în drept (1945). Dar mai importantă decât această diplomă, care nu-i va fi de nici un folos, este apariția primelor scrieri: *nuvelele epistolare* *Scrisori*, publicată în 1907 în revista „Sămănătorul” și câteva articole pe teme sociale și naționale aparute în ziarul „Facla” lui N.D. Cocea. Sub diverse pseudonime (C.Zar, C.P., Jago) colaborează în presa ieșeană: „Chemarea”, „Opinia”, „Jasul”, „Depeșă” (între 1915-1918), cu articole de atitudine față de politicianism și război; articole care vor constitui materialul documentar pentru romanul *Intunecare*. Sfârșitul războiului înseamnă pentru tânărul condeier orientarea pronunțată spre literatură. În „Cronica”, publicație condusă de Tudor Arghezi și Gala Galaction, publică *nuvelele* *Păianjenul negru*, *schita Sonata lui* și *meditația Pământului uitării*. La 13 decembrie 1918 se mută la București deocamdată, pentru un an, unde scoate revista de polemică social-politică și culturală „Hiena”, apoi pleacă la Cernăuți. În scurtă perioadă petrecută în capitala Bucovinei, organizează revista cu numele provinciei și începe cercetările în vederea reconstituirii biografiei elevului Mihai Eminovici. Este rândul Clujului să-l aibă locuitor din 1920, unde lucrează în redacția ziarului „Voința”; aici, întemeiază prestigioasa revistă „Gândirea”, în primul său număr publicându-și prima *nuvelă*, *Înelul cu piatră de rubin*. Paralel, trimite revistei „Hiena”, aflată sub altă conducere, schițe și articole pentru rubrica „Scrisorile unui răzeș”, care vor fi adunate și publicate în volum în 1922.

Publicarea în „Gândirea”, începând cu anul 1925, a unor capitole din romanul său cel mai cunoscut, *Intunecare*, însemnă și ieșirea sa de sub influența sămănătoristă și întărirea unor accente realiste. Romanul va apărea în două volume în anii 1927-1928. Este, în același timp, și anul în care tipărește volumul *Om din vis* (Craiova, Editura „Râmuri”) cu subtitlul „Treze povestiri cu morți”, volum ce vâdește îndreptarea scriitorului spre analiza psihologică și spre fantastic.

După publicarea romanului *Comoara regelui Dromichet*, primul volum al ciclului închinat petrolului, ca și *Aurul negru*, a volumului de *nuvele* *Flori de gheață*, lui Cezar Petrescu, prozatorul cu aproape un deceniu de intensă activitate literară, i se conferă Premiul Național pentru literatură. „Om de literă până în măduva oaselor - cum îl descrie Perpersicius pe proaspătul laureat - Cezar Petrescu s-a dedicat scrisurii, din care și-a făcut unica rațiune de existență. Așa se explică, poate, cum la capătul unui deceniu numai, tânărul laureat al Premiului Național de proză poate prezenta state literare așa de împlinite”.

O notă distinctă face trilogia *Lucașfărul* (*Lucașfărul*, 1936, *Nirvana*, 1937, *Carmen Saeculare*, 1939), închinată vieții lui Eminescu. Cu o documentare solidă, romanul nu e o simplă viață romănțată, în genul marilor modele ale Occidentului. Este un roman cu eroi reali, care se remarcă prin puterea de construcție, prin reconstituirea unor epoci și medii sociale și culturale. Autenticitatea biografică este intensificată de arta romancierului.

Instaurarea dictaturii totalitare îl surprinde în plină activitate creatoare. Încearcă o readaptare a tematicii prozei sale la noile condiții sociale și politice impuse din exterior, dar rezultatul acestor lucrări „fabricate” conform unei ideologii străine spiritualității românești este mediocru. Romanele *Adăpostul Sobolia* (1944), *Războiul lui Ion Săracu* (1946), *Bună țară, reă tocmală* (1950), *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine* (1955) le consămân doar sub titlul de inventar, căci, din păcate, coabitarea scriitorului cu noul regim a însemnat pentru el un eșec dureros, iar pentru istoria literaturii un regres regretabil, cu toate onorurile cu care regimul comunist l-a înconunat (Premiul de stat în 1954 pentru scenariul cinematografic *Nepoții gornistului* și membru al Academiei R.P. Române, în 1955). Trecearea în neființă, în primăvara anului 1961, îl eliberează de obsesia acestei mezialianțe ideologice, de care n-au scăpat nici alți colegi de generație.

Romanul cu un titlu atât de seducător pentru publicul cititor, *Greta Garbo*, își are geneza sa. Ca și *Miss România*, romanul *Greta Garbo* a fost o comandă a excelentului gazetar Pamfil Șeicaru, pentru foiletonul gazetei sale, „Curentul”. În ultima scrisoare, din 22 ianuarie 1936, prin care Cezar Petrescu îl dezleagă pe Pamfil Șeicaru de prietenia sa (relațiile dintre cei doi se deterioraseră încă din 1930), scriitorul îl reproșează gazetarului (cu îndreptățire?) iscusiunea cu care s-a folosit de condeiul său ca „o supusă și întotdeauna promptă unealtă”. Speculând „fanatica mea pasiune de scrib” (căci, într-adevăr, scriitorul avea o mare ușurință la scris, chiar el vorbind despre „juza mea literară”), Cezar Petrescu se arată total dezamăgit de realizarea și valoarea artistică a celor două romane publicate ca foileton în gazeta lui Șeicaru: „Sunt singurele compromisuri pe care le-am făcut în cariera mea literară, sub sugestia ta, în interesul gazetei, ca să rămân și cu ocară, și cu paguba

bănească” (*Correspondența lui Cezar Petrescu*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 136).

Probabil că personajele și acțiunile romanului *Greta Garbo* le-a purtat „tot anul în cap”, scriindu-l în timp record, așa cum reiese dintr-o scrisoare, datată 20 decembrie 1931, adresată sorei și cumnatului său, Aurelia și Ionel Stănculescu din Bacău: „Nu știu dacă voi putea veni de Crăciun (...) în schimb, voi căuta să fiu de Anul Nou. Vreau să profit de zilele de Crăciun pentru a scrie un început de roman foileton pentru „Curentul” - singura sursă bănească negrevată de vreo poprire” (ibidem, p. 60). Și, într-adevăr, Cezar Petrescu a profitat cu eficiență de sărbătorile Crăciunului anului 1931, de vreme ce în luna următoare începuse deja publicarea lui. Spre finele anului, romanul a apărut în volum, în editura „Curentul”, în bune condiții grafice, la care și-a adus o contribuție decisivă pictorul N.N. Tonitza prin ilustrațiile încorporate.

Care-i tema romanului *Greta Garbo*? Mitul depersonalizării celebrei actrițe, monstru sacru al epocii, într-o epocă în care mirajul și staturile cinematografice au reușit să standardizeze până și sufletul uman. Alina Gabor, eroina romanului, este un astfel de suflet traumatizat, pentru că seamănă uimitor cu actrița și de pe urma acestei asemănări are de suferit și de îndurat. Elevă mediocră într-un oraș provincial, Alina Gabor este invidiată și persecutată de o suplinitoare. Întoarcearea titularii catedrei pare să pună capăt acestei situații, dar soțul profesorei titulară o curtează pe elevă, a cărei unică vină este asemănarea cu un star de cinema, iar cum gelozia transformă bunăstarea în răutate, Alina caută alinare la directorate, al cărei soț îi face și el ochi dulci eleviei. Izgonită și de directorate, eleva se îmbolnăvește și ura pare că se nisește.

După o serie de scene mai puțin realizabile, cu personaje comice sau chiar ridicole, unele apărând și în *Baletul mecanic*, Alina se metamorfozează, pleacă în Capitală spre a deveni vamp, în scopul răzbunării feminine. Căpătând reputația unei femei fatale, Alina Gabor face victime în rândul bărbaților nu numai la București, ci și la Veneția sau Paris, pe unde ne poartă scriitorul, înfiorând subiectul cu enigme și suspansuri, prea puțin verosimile. În cele din urmă, romăna noastră se întâlnește cu adevărata Greta Garbo, cu care semează un contract pentru dublura cinematografică.

În străfundul sufletului său, Alina Gabor tânjește după o viață liniștită, tihnită, ca aceea a copilăriei ei. Pentru Alina, fericirea rustică este superioară unor momente tumultuoase, cu urcări și mai ales coborâri specifice vieții mondene.

Într-o scrisoare din 1934, Cezar Petrescu mărturisea că trece prin viață „cu condeiul în mână și o desagă de cărți în spinare”. Din această desagă, merită să desăgăm romanul *Greta Garbo* și să-l oferim, pentru o nouă judecată, cititorilor, după șase decenii de la apariția sa.

Tudor NEDELCEA

– Ieși afară! Ieși-și afară, spurcăciune!

Un câine străin, alb, slinos, scârnav, nu numai că sărise în lift în urma lui Serafim, nu numai că începuse a scheuna, mișcându-și, înfrigurat, lăbușele în cutia întunecoasă, repezit spre etajul al șaisprezecelea, dar îndrăznise chiar, în timp ce Serafim, ajuns pe palier, se lupta cu cheia, să se repeadă spre ușa apartamentului, zgărind cu ghearele tăblia capitonată, insistând să intre.

– Afară, n-azi!

Lui Serafim îi fu silă să dea cu pantoful curat în jigodia aceea caldă. O teribilă nerăbdare stăpânea câinele: lovea cu amândouă labele în ușă, își lipa botul de crăpătura de sub tăblie, aspira aerul, lovea din nou în ușă, insista, nu voia să știe de nimic.

Serafim bătu din picioare, țipă - zadarnic. Încercă să înșele câinele strecurându-se iute în apartament, dar scârâvia, îndoiindu-și trupul, ondulându-și-l aidoma unui șarpe îmblănit, se târi cu o repeziune fantastică în urmă-i, îi perie picioarele, spre a porni apoi să alerge, tăcând cu ghearele, prin odaia întunecoasă. Serafim țipă îngreșat, puse mâna pe-o mătură, se repezi la jăvră, dădu în ea, mai dădu o dată, o zvârli afară, trânti ușa în urma ei și, cu inima bătându-i nebunește, se sprijini de tăblie. Ființa infernală se foia tăcută pe palier, dădea acolo din colț în colț, se auzea foșnind. Apoi se duse.

Lui Serafim îi mai stăruia pe la glezne dezgustătoare senzație a trupului de câine, lunecos ca un șarpe.

Stătu o vreme lipit de ușă, revenindu-și. Gata, s-a liniștit? Aproape.

Lăsați-mă în pace. Ce tot vreți de la mine? Eu nu vă doresc. Eu nu sunt de-al vostru. Sunt mai presus de voi. Am coborât din poieni stelare în această mociră pentru ca, săvârșindu-mi crugul vieții, să plec iar de unde am venit. Nu vă atingeți de mine.

Își scoase paltonul, bău un pahar de apă rece, curată, aprinsă două lumânări, se așeză în fața oglinzii, se privi îndelung. Ce frumos sunt! Miji ochii, își plecă ușor capul spre umăr, se privi dintr-o parte: da, da, frumos! Și sunt eu așa. Nespus de frumos! Sunt eu! Iar voi duceți-vă în drumul vostru. Își aminti de câine. Scârâvia! Îngrozit, sări în picioare, se uită în jos, la pantalonii bineînțeles, fire de păr. De lepadat la iuteală!... Un duș fierbinte! ... Veni din nou la oglindă.

... Scârboșia lumii. Femeile, copiii, bătrânii, câinii. Măzgă legănătoare, galbenă. Înșuși trupul e ceva greșos. Adică trurile altor: tot ce a alaltora e scârboș. Fermeccător, pur, transparent e numai ceea ce-i al meu. Eu sunt imaterial și asexuat. Nu particip la jocurile voastre. Haide, luați-vă bulendrele!

Privi din nou fața întunecată a oglinzii. De o parte și alta a cristalului - câte o flăcărie vie, pură. Un chip. Lumânările. Chipul. Dar să admira această imagine miraculoasă, de alt tăram, nu-mi îngădui decât numai mie. Voi întoarceți-vă mutrele.

Spre locul lui de muncă Serafim era nevoit să călătorească cu autobuzul. Pe drum evita să se uite la răturile porcine, boturile de câmilă, obraji de hipopotam din jurul său. Într-adevăr, toți oamenii sunt scârnavi. Și așa, dezgustători, josnici cum sunt, își îngăduie să se holbeze la el, la Serafim, ba chiar să-i rânjească, să schițeze zâmbete! Ei da, chipul meu radiază o lumină nepământeană! Ei da, am plete aurii! Aripă albe ca zăpada! Ochi angelici! Așadar, în lături, plebei! În lături! Trece Serafim!

Se uită iar la oglindă. Din adâncurile ei întunecate ieșea la iveală, legănându-se, chipul lui, al lui Serafim. Un licăr trandafiriu, irizarea aripilor albe de la spate. Să tot privești așa, la nesfârșit ... Cine ești tu, frumusețe? Și Serafim se topi în dumnezeiască oglindire. Dar e timpul să și ațipesc. Măine am o zi grea. Stinse lumânările, își puse o aripă peste cealaltă, pluti prin bezna molatică.

Tatiana TOLSTAIA

SERAFIM

Cu prilejul unei aniversări a zborului fraților Montgolfier, în rațional respectiv avea să se desfășoare o cursă aeriană pe o distanță de treizeci de kilometri. Serafim se înscrisese și el. Trebuia să facă rost de niște acte: o analiză - bilirubina din sânge, încă una - sumarul de urină, plus o adeverință de la spațiul locativ. „Am să zbor mai sus decât toți ceilalți, gândi în timp ce sora medicală îi sugera printr-un mic tub de cauciuc sângele delicat, albastru. Voi lăsa jos viermuirea mulțimii, aglomerările omenesti, instinctele primare. Îmi voi desface - fu al eterului - aripile mătăsoase, zăpezii, orbitoare, semănând cu un milion de colibri imaculați. O, ce magnifică îmi va fi solemna plutire spre înălțimi!”

Vasile GRIGORE - NUD

Înălțându-și fruntea împrejmuită cu zulufi aurii, pășea fără grabă pe poteca primăvărată, ce începuse a se zvânta. Pe o plăcuță cafenie sta pe vine cuvântul scurt, gural: „Adeverința de la spațiu!” Împine ușa, intră. În încăperea lipsită de perdele, plină cu șiruri de scaune, domnitau două băbuțe. Un lector în vârstă citea fără grabă dintr-un caiet cu scoarțe de mușama.

– Potrivt unei legende absolut lipsite de certitudine, Dumnezeu-tatăl, care nici nu există, ar fi fecundat-o pe așa-numita Fecioara Maria prin intermediul unui așazis Duh Sfânt, care nici el n-a existat niciodată, drept rezultat al unei asemenea concepții șarlatanești apărând, potrivit afirmațiilor mincinoase ale jărcovnicilor, figura „maginară a unui Hristos, care ne e și ea profund străină. Aceste necociri lipsite de temei sunt ...

Băbuțele se treziră.

– Intră, intră, Serafime! dădu glas lectorul. Astăzi avem o conferință antipascală. Privitoare la ideea profund dăunătoare a așa-zisei concepții immaculate. Ia loc, i-o conferință folositoare.

Serafim îl privi cu răceală, trânti ușa, plecă spre casă. Eu sunt împotriva oricărui fel de concepție. Tu n-ai decât să lupți, lector. Luptă. Smulge din rădăcini... Eu sunt mai presus de lumea oamenilor, de povești privitoare la divinitățile filistinilor, ce nasc într-un staul murdar prunci săraci cu duhul. Eu sunt un spirit pur. Sunt Serafim!

La „Darurile pădurii” se vindeau porumbei. Serafim cumpără o pereche. De fier într-o oală acoperită, circa un ceas și jumătate ...

Porumbeii bolboroseau în oală. La ușă, un jărăt de sonerie. Ei da. E Magda. O vecină. Vrea, chipurile, să se mărite. Și tot vine pe la Serafim, scârba roșcată, folosește tot felul de pretexte! Serafim își

încrucșă mâinile la piept, se postă la fereastră, privi afară, montându-se. Magda se așezase pe marginea scaunului, cu picioarele sub scaun, nu știa ce să facă cu mâinile. Vezi - doamne, mă place! Nesuferită!

– Chm.

Acum se întreabă cu ce să înceapă. Ocolesc pe privirea mica bucătărie.

– Ce aveți pe foc? O găină?

– Da.

– Chm.

Tăcere.

– Ieri am luat și eu niște carne de porc. O bucată frumușică. Cum să vă spun? - cam un kil patru sute. Chiar am stat pe gânduri: să iau, să nu iau? Zic: am s-o pun la cuptor ori am să fac altceva. Am stat și la o coadă mare. Când vin acasă și o desfac, numai grăsimi! Înjelești? Numai grăsimi!

Grăsimi, scârboșenie grețosă! Toată lumea materială e grăsimi! Copii grași, lipicioși, babornite grase. Magda - și ea o

Da, chipul meu radiază lumină. Dar nu pentru voi. Vouă nu vă e permis să mă atingeți cu privirea!”

Când ajunse prin preajma casei, se înserase de-a binelea. Iată o bancă ispititor de liberă. Să mă iau o gură de aer. Iar mâine - spre înălțimi!

Își răsări aripile, privi în sus. Încet, domol se rotește crugul stелеlor. Părul Berenicei, Fecioara, Boarul, Căinii-de-Vânătoare - diamante reci, pure, de aprilie. Acolo e locul lui Serafim. Corpul lui asexuat, învelit în veșminte argintii, scilpitoare, va pluti prin spațiul infinit, clăcând să-i lungece printre degete răcoroasele constelații, înotând prin efluvii eterului. Cling! clang! aidoma unor strune de harpă zornăie firele stelare. Voi sorbi stropi curaji, licăritori, din Cupa cea cu douăsprezece stele ... Iar Pământul murdar îl voi pârjoli. Voi scoate din constelația Căminilor-de-Vânătoare steaua cea dublă, scânteietoare - Inima lui Carol Magnus ... Iar Pământul îl voi supune flăcărilor.

În spatele băncii, printre tufe dese, golașe, se auzi un foșnet, un zgomot, un trosnet - țâșni de acolo un cățeluș alb, se suci, se învârti, dădu din coadă, i se repezi în brațe lui Serafim, fericit - regăsindu-și parcă un prieten - să fornăie, să sară în sus, să-i lingă obraji.

Serafim pică din cer, se feri, țipă apărându-se cu mâinile. Cățelușul sări jos, se așeză pe lăbușele dinapoi, își plecă într-o parte capul, îl aținti cu încântare pe cel dinaintea lui. Botul simpatic, ochii negri ai cățelușului - un val murdar, arzător îi crescui lui Serafim în capul pieptului, i se ridică până la beregată. Tăcut, cu maxilarele înțeleștate, tremurând de ură, păși spre cățel. Acesta nu pricepu nimic, se înveseli, dădu din codiță, i se repezi în întâmpinare. Serafim lovi cu tocul gheții drept în ochii cățelușului, se dezzechilibră, lovi din nou, mai lovi o dată și încă o dată! ... Uite-așa!

Apoi se opri. Cățelușul zăcea nemișcat. În jur, liniște. Picurau stеле. Îndată, o voce de femeie se auzi chemând:

– Șa-arik, Șarik, Șarik! ... Șa-arinka, Șarinka, Șarinka! ...²

„Și tu ar trebui să ai aceeași soartă, gândi Serafim. Toți ar trebui să fiți striviți sub călcăi”. Ferindu-se să facă zgomot cu aripile, porni în grabă spre casă.

Noaptea avu o somn agitat. Îl dureau maxilarele. Se trezi în zori, pipăi cu limba, alarmat, semicercul modificat parcă al danturii. Într-adevăr, ceva nu era în ordine. Căscă lung, dar abia izbucni să-și mai închidă gura. Era, într-adevăr, ceva schimbat. Ceva care îl deranja. Serafim înghețase. Își trecu cu mâna peste obraz, când se uită - sânge. Își țăiaase palma de muchia nasului. Fuga la oglindă! Din mazăga albă a dimineții, din rama ovală îl privi pe Serafim o arătare. Cu un plisc roșu, de os, cu fruntea îngustă, acoperită de solzi vineți, din marginile crăpăturii înguste pășneau în sus doi colți mari, de un alb lăptos. Serafim se reculese. Privi cu răceală imaginea. Își trecu peste colți limba bifurcată. Tari colți! Își consultă ceasul. „La dentist. La policlinica cu plată. Până să înceapă zborul, am timp suficient”.

Haț-haț-haț, cu ghearele pe asfalt. Haț-haț-haț-haț-haț-haț...

– Balaurl! țipără niște copii. Vine balaurl!

Serafim își strânse poalele paltonului, își prinse cu mâna aripile lungi, negre, și o luă la fugă: în colțul străzii se și oprise autobuzul.

Traducere de
Alexandru CALAIS

¹) J.E.K. - abreviere pentru *Înălțirea exploatareiaia kontora* - Oficiu pentru exploatarea spațiului locativ (rus.).

²) Nume dat deseori unor câini mici (diminutiv de la *șar* - sferă, bilă) (rus.).